

Narrative of Generation Z's Beliefs and Actions towards Inequality (Case of study: Citizens of Khomeyni Shahr, Isfahan)

Akbar Zare' Shahabadi 

Professor of Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran/ a_zare@yazd.ac.ir

Alireza Asgari 

Ph.D Student in Social Work, Department of Social Work, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran (Corresponding Author)/ a.asgarea@gmail.com

Abstract

Social inequality is defined as differences in social positions among population groups (e.g., social classes, castes, or age cohorts). Prior research shows that individuals' perceptions of prevailing social justice and of how income and resources are distributed are shaped by their own mental belief systems. The present study aims to examine, in depth, Generation Z's perceptions of existing inequalities in Iranian society. This qualitative study, conducted in 2023 in Khomeyni Shahr, Isfahan, employed a thematic analysis approach. Data were gathered through semi-structured interviews with 16 residents born between 1998 and 2008. Participants were selected via convenience and purposive sampling while ensuring maximum variation in age, gender, and socioeconomic status; recruitment continued until theoretical saturation was reached. Data were analyzed using Braun and Clarke's (2006) six-phase procedure for thematic analysis. Findings indicate that participants view the prevailing social conditions as discriminatory—particularly against women—and regard the distribution of wealth and access to positions and offices as unjust. In their view, the absence of meritocracy in appointments and rewards, alongside the entrenchment of discriminatory laws and norms, constitute key roots of the status quo. The reported forms of discrimination generate multi-level consequences across economic (poverty, class stratification, unemployment), social (erosion of trust and social capital, conflict, migration), and individual-psychological domains (feelings of failure, anxiety, depression), and elicit a spectrum of responses ranging from active (protest, awareness-raising, legal recourse) to passive (silence, acceptance, disillusionment with seeking redress). Overall, the results suggest that, shaped by repeated experiences of structural and cultural discrimination, Generation Z adopts a critical stance toward social justice—one that influences their value orientations as well as their individual and collective actions.

Keywords: Generation Z, Social Inequality, Discrimination, Perception of Justice, Thematic Analysis.



Social Problems of Iran, Vol. 16, No. 2, Summer 2025

Pages 185–226



2476-695X© The Author(s). Published by Kharazmi University

ISSN: 2476-6933

Extended Abstract

1. Introduction

Social inequality is understood as structural differences in social positions among population groups (classes, castes, age cohorts, etc.) and refers to a systemic imbalance rooted in the functioning of institutions such as education, health, justice, and social protection. This imbalance unequally distributes access to resources and services, life chances, and the capacity to attain desired outcomes, thereby shaping perceptions of justice, legitimacy, social trust, and civic participation (Dennis & Kildes, 2016). Recent quantitative indicators also attest to the persistence of inequality in Iran: the country's Gini coefficient in 2022 stood at 34.8 (79th worldwide) (World Bank, 2022), and on the World Economic Forum's Global Gender Gap 2023, Iran ranked 143 out of 146 with a score of 0.578. In terms of generational attitudes, Ipsos' 2024 multi-country survey (29 countries) shows Gen Z more than prior cohorts views inequality as a major issue in their country and displays stronger proclivities toward holding power to account. In Iran, official analyses of the 2019 protests likewise emphasized a "deep generational gap" as an emergent variable in explaining discontent.

Theoretically, the phenomenon can be read across several traditions: Marx locates inequality in concentrated ownership and class domination; Weber in the interlocking of class, status, and party (power); Rawls grounds legitimacy in "fair equality of opportunity" and permits only those inequalities that benefit the least advantaged; and Gramsci explicates how cultural hegemony "naturalizes" structural inequalities by translating dominant-class values into everyday "common sense." Within this frame, the present qualitative study explores Gen Z's perceptions of inequality through lived narratives in Khomeini-Shahr (Isfahan), traces multi-level consequences, and delineates the "dynamics of responses" to discriminatory situations. The problem-centeredness of this cohort—arising from the confluence of discriminatory experiences, digital literacy, and exposure to global justice discourses—underscores the need for such an inquiry.

2. Methodology

This applied qualitative study employed thematic analysis in Khomeini-Shahr, Isfahan (2023/1402). The population comprised Gen Z (born 1998–2008, per Cambridge Dictionary alignment). Sampling was purposeful and convenience-based with a maximum variation strategy to capture gender, age, socioeconomic diversity, and neighborhood heterogeneity. Data collection proceeded until theoretical saturation; ultimately, 16 semi-structured interviews were conducted (9 male, 7 female; a mix of university students, conscripts, self-employed, homemaker, unemployed, and high-school students). Interviews (20–45 minutes) were held in public spaces or online.

Ethical safeguards included verbal informed consent, confidentiality, and pseudonyms. Transcripts were prepared from full audio recordings and imported into MAXQDA 2020. The analysis followed Braun & Clarke's (2006) six-step procedure: familiarization with the data; generation of initial codes; clustering codes and forming themes; reviewing themes; defining and naming themes; and composing the analytic narrative. Trustworthiness drew on Lincoln & Guba's four criteria: credibility (complete recording, careful transcription, and audio–text cross-checking), dependability (transparent documentation of the coding and category-development audit trail), transferability (rich contextual description of field and participants), and confirmability (researcher reflexivity and bracketing to curb bias, with ongoing supervision by faculty advisors/peer reviewers across the process).

3. Findings

The analysis identified 69 unique codes consolidated into 11 sub-themes and 4 overarching themes, divided between hidden discrimination and manifest discrimination, and linked to outcomes and response patterns. Hidden discrimination was rooted in a culture of injustice, where discriminatory norms and assumptions were normalized through materialism, law-evasion, and the devaluation of women's roles. Respect and resources were directed toward powerholders, while the less powerful often internalized these inequities. An unjust legal framework was perceived to privilege lawmakers and their networks, reinforcing legal patriarchy, particularly in family and employment contexts, with costly repercussions for those resisting discriminatory directives.

Manifest discrimination emerged in three main forms. Gender discrimination limited women's access to jobs, benefits, equal pay, and personal freedoms, with even male participants acknowledging these patterns. Anti-meritocratic allocation reflected nepotism, ideological screening, and quota-based advantages, undermining competence-based advancement and marginalizing high achievers. The economic face of discrimination was visible in sharp income gaps, power-based rather than performance-based pay, and widespread corruption, creating a stark contrast between the privileged and the destitute. These patterns produced multi-level consequences. Economically, participants reported inflation, unemployment, and widening class divides. Individually and psychologically, discrimination fostered anxiety, frustration, depression, and learned helplessness, often tied to blocked educational or career opportunities. Socially, trust erosion, law-evasion, addiction, and brain drain were common, alongside gendered harms such as divorce, child marriage, and honor killings. Discontent over dress codes, lifestyle constraints, and poor economic conditions frequently fueled protest. In terms of response dynamics, some engaged in active measures—legal action, awareness-raising, mutual aid—often motivated by solidarity. Others responded passively through silence, acceptance, or cautious withdrawal, balancing rising aspirations with the risks of confrontation, a tension consistent with theories of relative deprivation.

4. Conclusion

The narratives of Gen Z in Khomeini-Shahr portray a society where hidden discrimination (culture and law) crystallizes into manifest discrimination (gendered inequality, anti-meritocratic allocation, and distributive unfairness), which then multiplies across economic, psychological, and social outcomes. Conceptually, this mosaic coheres with Marxian (class domination), Weberian (differential life chances across class/status/power), Rawlsian (breaches of fair equality of opportunity and distributive justice), and Gramscian (hegemony's naturalization of inequality) frames, and it resonates with current quantitative indicators and cross-national attitude data on Gen Z's heightened inequality salience.

Consequently, structural-cultural discrimination has rendered Gen Z's justice perceptions sharply critical, shaping values and repertoires of action: some adopt contentious politics, awareness work, and legal mobilization, while others -given anticipated costs- choose silence and cautious acceptance. Bridging perception-reality gaps requires synchronized interventions at both structural and cultural levels:

- Legal-Institutional Reform: Dismantle patriarchal biases in law; guarantee equal opportunities for women; explicitly criminalize discriminatory practices; curb rent-seeking/nepotism; institutionalize meritocracy and transparency in appointments and resource allocation.
- Cultural-Educational Intervention: Teach a precise concept of social justice from early schooling; denormalize law-evasion and hyper-materialism; publicly valorize merit rather than kinship/ideological capital.
- Economic-Welfare Response: Active labor-market policies, support for micro-enterprises and start-ups, progressive redistributive measures (incl. tax reform), and targeted protection for vulnerable groups to disrupt poverty reproduction and narrow class gaps.
- Psychosocial Support & Participatory Governance: Expand youth mental-health services; create safe, lawful channels for peaceful dissent; and open meaningful avenues for Gen Z participation in policy processes. Leverage digital tools for transparency and discrimination reporting while mitigating the third-level digital divide, converting this cohort's critical awareness into transformative civic capacity.

Overall, Gen Z in Iran articulates inequality as both structural and cultural—with cascading effects from the household budget to mental health, and from social capital to migration of talent. Effective policy must be simultaneously legal, economic, cultural, and psychosocial. Only then can perceptions of justice improve, and the cohort's critical energies be channeled toward redefining the social order and strengthening collective resilience rather than exiting the system.

Keywords: Generation Z, Social Inequality, Discrimination, Perception of Justice, Thematic Analysis.

روایت باورها و کنش‌های نسل Z نسبت به نابرابری (مورد مطالعه: شهروندان خمینی شهر اصفهان)

اکبر زارع شاه‌آبادی^۱ علی‌رضا عسگری^۲

چکیده

نابرابری اجتماعی، به‌عنوان تفاوت در جایگاه‌های اجتماعی میان گروه‌های جمعیتی مختلف (مانند طبقات اجتماعی، کاست‌ها یا گروه‌های سنی) تعریف می‌شود. مطالعات پیشین نشان داده‌اند که ادراک افراد از عدالت اجتماعی موجود و شیوه توزیع درآمد و منابع، برآمده از نظام باورهای ذهنی خاص آنان است. هدف این پژوهش، واکاوی دقیق ادراک نسل Z از نابرابری‌های موجود در جامعه ایران است. این مطالعه با رویکرد کیفی و بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون در سال ۱۴۰۲ در خمینی شهر اصفهان انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۶ نفر از متولدین سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۷ که ساکن این شهر بودند گردآوری شد. انتخاب مشارکت‌کنندگان با استفاده از نمونه‌گیری در دسترس و هدفمند و با رعایت حداکثر تنوع در سن، جنسیت و پایگاه اجتماعی-اقتصادی صورت گرفت و فرایند نمونه‌گیری تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت. تحلیل داده‌ها با روش «تحلیل مضمون» بر پایه الگوی شش مرحله‌ای براون و کلارک (۲۰۰۶) انجام شد. یافته‌ها نشان داد مشارکت‌کنندگان شرایط حاکم بر جامعه را تبعیض‌آمیز، به‌ویژه علیه زنان، ارزیابی می‌کنند و توزیع ثروت و دسترسی به موقعیت‌ها و مناصب را ناعادلانه می‌دانند. از نظر آنان، فقدان شایسته‌سالاری در انتصاب‌ها و تخصیص پاداش‌ها و نیز سلطه قوانین و هنجارهای تبعیض‌آمیز، از ریشه‌های اصلی وضعیت موجود است. تبعیض‌ها پیامدهایی چندسطحی در حوزه‌های اقتصادی (فقر، فاصله طبقاتی، بیکاری)، اجتماعی (کاهش اعتماد و سرمایه اجتماعی، تعارضات و مهاجرت) و فردی-روانی (احساس ناکامی، اضطراب و افسردگی) بر جای گذاشته و به بروز طیفی از واکنش‌ها انجامیده است؛ از کنش‌های فعال (اعتراض، آگاه‌سازی، پیگیری حقوقی) تا کنش‌های منفعلانه (سکوت، پذیرش، دل‌سردی از دادخواهی). درمجموع، نتایج نشان می‌دهد نسل Z با تجربه مکرر تبعیض ساختاری و فرهنگی، برداشتی انتقادی از عدالت اجتماعی دارد که جهت‌گیری‌های ارزشی و کنش‌های فردی و جمعی آنان را متأثر می‌سازد.

کلیدواژگان: نسل Z، نابرابری اجتماعی، تبعیض، ادراک عدالت، تحلیل مضمون.

۱. استاد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران/ a_zare@yazd.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری تخصصی مددکاری اجتماعی، گروه آموزشی مددکاری اجتماعی، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)/ a.asgarea@gmail.com

۱. مقدمه و بیان مسئله

نابرابری اجتماعی، یکی از مفاهیم محوری در علوم اجتماعی، به تفاوت‌های ساختاری در موقعیت‌های اجتماعی میان گروه‌های جمعیتی مختلف، مانند طبقات اجتماعی، گروه‌های سنی، نژادها و جنسیت‌ها اشاره دارد. این نابرابری‌ها که معمولاً ریشه در عملکرد نهادهای اجتماعی نظیر آموزش، بهداشت، عدالت و نظام حمایت اجتماعی دارند، به بازتولید ناعادلانه فرصت‌ها و منابع منجر می‌شوند. این وضعیت بر ادراک عدالت، احساس مشروعیت، اعتماد اجتماعی و میزان مشارکت شهروندان تأثیر می‌گذارد. چنین ساختارهایی بر شانس‌های زندگی افراد اثرگذار بوده و به تثبیت مزیت‌های طبقاتی، جنسیتی و فرهنگی در سطح جامعه می‌انجامد (دنيس و کيلدس، ۲۰۱۶). در سطح کلان، نابرابری اجتماعی به بروز جنبش‌های اجتماعی، افزایش جرم و نابرابری‌های محیطی منجر می‌شود. در سطح خانواده، این پدیده می‌تواند به سوءاستفاده از کودکان و تنش در روابط زناشویی دامن بزند. در نهایت، در سطح خرد، نابرابری بر دسترسی افراد به سرپناه، خدمات بهداشتی و تغذیه تأثیر منفی می‌گذارد (هرست، ۱۳۹۸).

از منظر نظری، نابرابری اجتماعی هم در سنت‌های ساختارگرایانه و هم در پارادایم‌های عدالت‌محور مورد توجه قرار گرفته است. کارل مارکس، نابرابری را ناشی از تمرکز مالکیت بر ابزار تولید و سلطه طبقه حاکم می‌دانست که به بیگانگی، فقر و بازتولید شکاف‌های طبقاتی منجر می‌شود. ماکس وبر، با رویکردی چندبعدی، علاوه بر نابرابری اقتصادی، به نابرابری‌های منزلتی و قدرت نیز توجه داشت. او معتقد بود که نابرابری در شانس‌های زندگی از تعامل پیچیده طبقه، منزلت و قدرت ناشی می‌شود. از دیدگاه لیبرال و نظریه عدالت جان رالز، نابرابری تنها زمانی مشروع است که بر اساس اصل تفاوت به نفع محرومان باشد. این دیدگاه بر نقش نهادهای رسمی در توزیع عادلانه منابع تأکید دارد و اصل «دسترسی برابر به فرصت‌ها» را ضروری می‌داند.

در این میان، پژوهش‌های معاصر با تمرکز بر «ادراک عدالت»، بر اهمیت تجربه ذهنی و اجتماعی افراد از نابرابری تأکید دارند. نظریه «محرومیت نسبی» مرتون نیز نشان می‌دهد که احساس تبعیض، زمانی که با اهداف مشروع اما فرصت‌های محدود همراه شود، منجر به کج‌روی یا رفتار اعتراضی خواهد شد. او با تأکید بر تعارض میان خواسته‌ها و آرزوهای رو به

1. Denis & Caillods

2. Hurst

رشد و نابرابری‌های پابرجا، کج‌روی را حاصل نبود فرصت‌های برابر و نابرابری‌های اقتصادی قلمداد می‌کرد (گیدنز، ۱۳۸۶). ابعاد گوناگون نابرابری، از جمله جنسیتی، نژادی، اقتصادی و فرهنگی، به واسطهٔ معناسازی اجتماعی بر پایهٔ ویژگی‌های فیزیکی، قومی و زیستی شکل می‌گیرند. جنس و نژاد، به عنوان پایگاه‌های محوری، اغلب در ساختارهای ارزشی، نمادین و ترتیبات سیاسی و اقتصادی جامعه بار معنایی خاصی پیدا می‌کنند که موقعیت‌های اجتماعی نابرابر را مشروعیت می‌بخشند.

زنان، اقلیت‌های قومی و نژادی و افراد حاشیه‌نشین، به طور ساختاری با محدودیت‌های نابرابر در دسترسی به آموزش، اشتغال، قدرت و مشارکت مواجه‌اند و موقعیت‌های فروتر را نسبت به مردان اشغال می‌کنند؛ به گونه‌ای که در جامعهٔ آمریکا، هر گروه در مقایسه با مردان سفیدپوست، به طبقهٔ پایین‌تر ارجاع داده می‌شود. افزون بر این، افراد اغلب بر اساس مذهب، نوع شغل، داشته‌های فرهنگی، تحصیلات، محل زندگی و حتی الگوهای حرف‌زدن و سبک پوشش ارزیابی می‌شوند و در پایگاه‌های اجتماعی متفاوتی که نشانگر منزلت آنان است دسته‌بندی می‌شوند؛ در اغلب موارد، در ارتباط با افراد به این تمایزهای اجتماعی توجه می‌کنیم (هرست، ۱۳۹۸).

گزارش‌های آماری نیز به روشنی بیانگر تداوم و عمق نابرابری در ایران است. ضریب جینی که به منزلهٔ شاخصی برای سنجش نابرابری درآمدی است، در سال ۲۰۲۲ برابر با ۳۴.۸ گزارش شده و ایران را در رتبهٔ ۷۹ جهانی قرار داده است (بانک جهانی، ۲۰۲۲). همچنین، گزارش سال ۲۰۲۳ مجمع جهانی اقتصاد دربارهٔ شکاف جنسیتی، ایران را با امتیاز ۰.۵۷۸ در رتبهٔ ۱۴۳ از میان ۱۴۶ کشور ارزیابی کرده است. این وضعیت، از منظر جامعه‌شناختی، بازتاب‌دهندهٔ ساختار توزیع ناعادلانهٔ فرصت‌ها و بازتولید تبعیض‌های سامانمند در جامعه است. افزون بر این، نابرابری ساختاری، به ویژه در سطح قوانین، سیاست‌گذاری عمومی و هنجارهای فرهنگی مردسالارانه، به صورت ملموس تجربه می‌شود.

سیاست‌های نابرابر توسعه و رشد اقتصادی، شکاف‌های طبقاتی فزاینده و ناکارآمدی برخی نهادهای توزیع فرصت، زمینه‌ساز تعمیق بی‌عدالتی اجتماعی در سال‌های اخیر بوده‌اند. به ویژه در دههٔ اخیر، گسترش شبکه‌های اجتماعی و گردش آزادتر اطلاعات، موجب افزایش آگاهی انتقادی نسبت به تبعیض‌های ساختاری و تفاوت‌های فرصت‌محور در جوامع شده است.

در ادبیات جامعه‌شناسی، نسل‌ها به‌عنوان واحدهای فرهنگی با تجربه‌های تاریخی و رسانه‌ای مشترک، حامل معنا و جهت‌گیری‌های خاصی در مواجهه با نابرابری هستند. مانهایم در نظریه «آگاهی نسلی»، نسل‌ها را حاملان دیدگاه‌های مشترکی می‌داند که در بستر تجربه‌های تاریخی خاص شکل گرفته‌اند. معمولاً یک نسل را گروه سنی عنوان می‌کنند که شامل افرادی هم‌سن است و در مکانی مشابه زندگی می‌کنند و دارای تجربه‌های تاریخی، زندگی و اجتماعی مشابه هستند (دلخواه و همکاران، ۱۳۹۹، به نقل از مانهایم، ۱۹۷۰). بالس نیز معتقد است که هر دهه (حدود هر ده سال)، فرهنگی نوین پدید می‌آورد که نظام ارزش‌ها، قهرمان‌های اجتماعی، سبک زندگی، فرهنگ و نگرش‌های سیاسی را بازتعریف می‌کند. بر این اساس، این دهه حدوداً کوچک‌ترین واحد زمانی است که به‌عنوان معیار برای معین کردن فرهنگ جمعی می‌توان استفاده نمود (فتحی و مطلق، ۱۳۹۰). بنا بر نظر برخی صاحب‌نظران، تحولات مربوط به نسل‌ها را نمی‌توان در الگوهای زمانی مشخص قرار داد؛ بلکه باید با بهره‌گیری از تجربه مشترک نسلی آن‌ها مورد ارزیابی قرار گیرند و شناخت یک نسل، بدون توجه به زمینه تاریخی و اجتماعی شکل‌گیری آن، امکان‌پذیر نیست. به همین جهت، تجربه نسلی بیانگر وجود نگرش‌ها، تعلقات، مرجع‌ها، اندیشه‌ها و دآوری‌های مشترک در گروهی از افراد است (فتحی و مطلق، ۱۳۹۰).

مطابق با تعاریف فرهنگ لغت کمبریج در تقسیم‌بندی نسل‌ها، «نسل پرنوزاد» افرادی هستند که در دوران ازدیاد ولادت‌ها، پس از جنگ جهانی دوم بین سال‌های ۱۹۴۷ تا ۱۹۶۰ میلادی به دنیا آمده‌اند. پس‌از آن، نسل X هستند که به متولدین دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی اشاره دارد. نسل Y، افرادی هستند که در دهه ۱۹۸۰ میلادی و اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی متولد شده‌اند و در ادامه، نسل Z در اواخر دهه ۱۹۹۰ میلادی و اوایل دهه ۲۰۰۰ میلادی پا به عرصه ظهور گذاشت.

مطالعات مختلف نشان می‌دهند که نسل Z در مقایسه با نسل‌های پیشین، حساسیت بیشتری نسبت به مسئله نابرابری دارد. برای مثال، پیمایش بنیاد ایپسوس^۱ (۲۰۲۴) که در ۲۹ کشور انجام شده، حاکی از آن است که نسل Z کمتر به شایسته‌سالاری باور دارد و تمایل بیشتری به بازخواست نهادهای قدرت از خود نشان می‌دهد. همچنین، این نسل بیشتر از نسل‌های پیشین بر تبعیض جنسیتی علیه زنان تأکید می‌کند (تیلور، ۲۰۲۴).

1. Ipsos

2. Taylor

یافته‌های کاتز و همکاران که از سال ۲۰۱۷ به مصاحبه با نسل Z پرداخته‌اند، بیانگر ویژگی‌های این نسل است. به شکل کلی، نسل Z افرادی خودمحور هستند که به شکلی عمیق به دیگران اهمیت می‌دهند، برای یک جامعه متنوع تلاش می‌کنند، بسیار اجتماعی و مشارکتی هستند. اصالت، ارتباط، انعطاف‌پذیری و رهبری غیرسلسله‌مراتبی برایشان ارزشمند است و درعین حال، نگران موضوعات به ارث رسیده‌ای مانند تغییرات اقلیمی هستند و نسبت به کاری که برای آن مسائل باید انجام شود، نگرش عمل‌گرایانه‌ای دارند. این نسل تسهیلات اولیه‌ای با ابزارهای دیجیتال قدرتمند ایجاد کرده‌اند که به آن‌ها این امکان را می‌دهد به خود متکی باشند. از آنجایی که از سنین کودکی می‌توانستند در مورد فرهنگ‌ها و افراد سراسر جهان بیاموزند، احترام بیشتری برای تنوع و اهمیت هویت‌پذیری منحصر به فرد خود قائل هستند. همچنین، بیشتر از افراد نسل‌های بزرگ‌تر از خود، قدرت و قوانین را زیر سؤال می‌برند؛ چراکه عادت دارند آنچه را که خودشان نیاز دارند، پیدا کنند (دی‌وایت، ۲۰۲۲). نسل Z در ایران که شامل متولدان حدود ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۷ می‌شود، نسلی است که در بستر جهانی شدن رسانه‌ها، گسترش فناوری‌های دیجیتال و آشنایی با گفتمان‌های جهانی عدالت‌محور رشد یافته است. توحیدلو (۱۴۰۰) نسل جوان ایرانی را نسلی معرفی می‌کند که دغدغه اصلی‌اش آزادی اجتماعی و رهایی از چون و چرا کردن و تحمیل از بالا است. اگرچه ممکن است که درگیر بیکاری و مشکلات معیشتی هم باشند، لکن برای این نسل، کار به‌منظور کسب بامعنا است و بدون وجود شرایطی برای رسیدن به این نوع سبک زندگی، به‌تنهایی فاقد ارزش است. برای همین است که از آینده خود هراس دارند و دنبال اندک آزادی‌ها هستند (توحیدلو، ۱۴۰۰).

این نسل طی سال‌های اخیر نقشی محوری در تحولات اجتماعی ایفا کرده و به‌عنوان یکی از نیروهای اجتماعی فعال در حوزه سیاست و کنش مدنی شناخته می‌شود. وزیر کشور دولت‌های یازدهم و دوازدهم در تحلیل اعتراضات سال ۱۳۹۸، به «شکاف عمیق نسلی» به‌عنوان یک متغیر نوظهور در تبیین نارضایتی‌ها اشاره کرد (هم‌میهن آنلاین، ۱۴۰۱). همچنین، روزنامه «جوان» در گزارشی به نقل از یک نهاد امنیتی اعلام کرد که بیش از ۹۳ درصد شرکت‌کنندگان در تجمعات مربوط به جنبش «زن، زندگی، آزادی» زیر ۲۵ سال بوده‌اند (جوان آنلاین، ۱۴۰۱). صادقی بروجردی (۲۰۲۳) نیز این جنبش را تبلور خواست نسل جوان برای دستیابی به حقوق و آزادی‌های دموکراتیک می‌داند.

مطالعه نابرابری از آن جایی ضرورت دارد که افراد و جامعه را تحت تأثیر قرار می دهد (هرست، ۱۳۹۸). اگرچه در مقدمه های معمول، واژه «مسئله مند بودن» نسل به صورت کلی به کار می رود، اما در این پژوهش، مسئله مند بودن نسل Z در موضوع نابرابری (که در جنبش های سال های اخیر نیز نقش اساسی را ایفا کرده است)، به معنای آگاهی انتقادی، کنش پذیری ساختارگیز و درک ساختاری-فرهنگی از عدالت است. این نسل با ترکیبی از زیست جهان تجربی مبتنی بر تبعیض، آگاهی دیجیتالی و مواجهه با گفتمان های جهانی عدالت، نسبت به نظم موجود در جامعه ایران پرسش گر، معترض و حساس است. این مسئله مندی نه صرفاً در سطح نظری، بلکه در اشکال مختلف کنش جمعی، مقاومت فرهنگی، مهاجرت یا اعتراض بروز می یابد.

در نتیجه، پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و بهره گیری از راهبرد تحلیل مضمون، به واکاوی درک، تجربه و واکنش های نسل Z نسبت به نابرابری اجتماعی در شهر خمینی شهر می پردازد. این مطالعه، پیامدهای وضعیت موجود را از دیدگاه این نسل بررسی می کند و نهایتاً واکنش های نسل Z نسبت به موقعیت های تبعیض آمیز و نابرابر را مورد سؤال قرار می دهد. این پژوهش با تمرکز بر روایت های زیسته، به دنبال بازنمایی مفاهیم عدالت، تبعیض و مشارکت اجتماعی از منظر این نسل است؛ نسلی که در لایه های گفتمانی، نهادی و روانی نابرابری حرکت می کند و ظرفیت آن را دارد که به نیرویی برای بازتعریف نظم اجتماعی بدل شود.

۲. چهارچوب مفهومی

در نظریه های کلاسیک نابرابری، ماکس وبر انسان ها را خودمحور می بیند و موقعیت در بازار، سبک زندگی و قدرت تصمیم گیری را از جمله منابع اصلی نابرابری برمی شمارد. از نگاه او، نابرابری پدیده ای اجتناب ناپذیر است و تمرکز اصلی اش بر طبقات اقتصادی، گروه های پایگاهی و احزاب قرار دارد. وبر پیش بینی نمی کرد که نابرابری در آینده از میان برود، بلکه بر فرآیند عقلانی شدن جامعه و اهمیت فزاینده طبقات در نظم اجتماعی مدرن تأکید داشت. در مقابل، کارل مارکس انسان ها را عاری از خودپرستی می داند و تمرکز خود را بر طبقات اقتصادی قرار می دهد. اوریشه های نابرابری را در رابطه فرد با ابزار تولید و مالکیت خصوصی جست وجو می کند. مارکس نیز نابرابری را اجتناب ناپذیر می داند، اما برخلاف وبر، به آینده ای انقلابی و شکل گیری جامعه ای بی طبقه خوش بین بود. به زعم او، تغییرات انقلابی می توانند ساختارهای نابرابری را برهم بزنند و شرایطی برابر ایجاد کنند.

مارکس و وبر، هر دو بر این باورند که طبقات یا کشمکش طبقاتی (یا هر دو) عناصر بنیادی جوامع را تشکیل می‌دهند و سرمایه‌داری، تأثیراتی انسان‌زدایانه دارد و طبقات را به عنوان عامل اصلی شکل دهنده عصر جدید برجسته می‌سازد (هرست، ۱۳۹۸).

از سوی دیگر، آنتونیو گرامشی^۱ (۱۹۷۱) به بررسی چگونگی حفظ سلطه طبقه حاکم در جامعه می‌پردازد و معتقد است که این سلطه نه صرفاً از طریق اجبار و زور، بلکه مهم‌تر از آن، با کسب رضایت و اجماع در میان مردم تداوم می‌یابد. گرامشی با بسط مفهوم هژمونی، آن را فراتر از قدرت صرفاً نظامی و اقتصادی برد و به نقش فرهنگ، ایدئولوژی و جامعه مدنی در تثبیت این سلطه پرداخت. از دیدگاه گرامشی، هژمونی فرهنگی بستری ایدئولوژیک و فرهنگی است که طبقه مسلط از طریق آن، رضایت طبقات فرودست را برای پذیرش ارزش‌های اخلاقی، سیاسی و فرهنگی خود جلب می‌کند. بدین ترتیب، اجماع و وفاق عمومی در جامعه شکل می‌گیرد. به عبارت دیگر، طبقه حاکم به جای تحمیل اراده خود با زور، ارزش‌ها و هنجارهایش را به گونه‌ای گسترش می‌دهد که به باورهای عمومی و عقل سلیم جامعه تبدیل شوند (لیسر،^۲ ۱۹۸۵).

امیل دورکیم بیان می‌کند که جوامع مدرن دیگر بر اساس تجارب مشترک و اعتقادات عمومی یکپارچه نمی‌شوند، بلکه وحدت آن‌ها از طریق تفاوت‌های گسترده حاصل می‌شود، به شرط آنکه این تفاوت‌ها موجب افزایش وابستگی متقابل گردند (ریتزر، ۱۳۹۳). او استدلال می‌کند که هرچند نابرابری‌های مبتنی بر عوامل موروثی و زیست‌شناختی ممکن است تداوم داشته باشند، اما در نهایت، در جامعه ارگانیکی، نابرابری‌های اجتماعی صرفاً بر تفاوت‌های فردی در توانایی‌ها استوار خواهند شد. دورکیم کاهش تضاد طبقاتی را در جامعه صنعتی محتمل می‌داند (هرست، ۱۳۹۸).

هربرت اسپنسر^۳ نیز باور داشت که انسان‌ها ذاتاً خودخواه‌اند، اما معتقد بود با وقوع صنعتی‌شدن، سرشت انسان‌ها نسبت به دیگران اخلاقی‌تر و محترمانه‌تر خواهد شد. او ریشه‌های اولیه نابرابری‌ها را در الحاق سرزمینی، فتوحات و نظامی‌گری جست‌وجو می‌کرد و سپس، اشکال متغیر نابرابری در جوامع صنعتی را بر اساس عملکرد و کارکرد فرد در اقتصاد تبیین می‌کرد (هرست، ۱۳۹۸).

1. Gramsci

2. Leasr

3. Herbert Spencer

در میان تبیین‌های معاصر نابرابری، نظریه کارکردگرایی قشربندی مطرح می‌کند که بقای جامعه وابسته به وجود کارکردهای خاص است و فعالیت‌های ضروری باید به شیوه‌ای قابل پیش‌بینی و معین تدارک دیده شوند. از آنجا که کالاهای ارزشمند کمیاب هستند، باید نظامی برای تخصیص آن‌ها در جامعه وجود داشته باشد.

دیویس و مور^۱ (۱۹۴۵) بیان می‌کنند که هر جامعه‌ای باید ابزارهایی برای قرار دادن افراد در جایگاه‌های مناسب و برانگیختن آن‌ها برای انجام وظایفشان داشته باشد. از آنجا که برخی وظایف برای جامعه مهم‌ترند، لازم است نظامی از پاداش‌ها برقرار شود تا با استعدادترین افراد این وظایف را بر عهده گیرند. بنابراین، نابرابری اجتماعی تدبیری ناآگاهانه است که جوامع از طریق آن اطمینان می‌یابند مهم‌ترین موقعیت‌ها توسط شایسته‌ترین افراد اشغال می‌شود. در مقابل، دیدگاه سازه‌گرایانه به نابرابری اجتماعی، بر چگونگی شکل‌گیری نابرابری از طریق کنش‌ها و مناسبات فردی در موقعیت‌های معین تأکید دارد (هرست، ۱۳۹۸).

شوالب^۲ (۲۰۰۸) نشان داد که توزیع نابرابر منابع ارزشمند در میان گروه‌های قومی و نژادی در ایالات متحده اولیه، عمدتاً نتیجه اخاذی، دزدی و استثمار بوده است. او استدلال می‌کند که طبقه‌بندی افراد بر اساس عواملی همچون سن یا جنسیت، گروه‌ها را از یکدیگر متمایز کرده و این جداسازی، اقدامات استثمارگری را مشروعیت می‌بخشد. از این دیدگاه، نابرابری نه یک پدیده طبیعی و اجتناب‌ناپذیر، بلکه ساخته دست بشر است. به طور معمول، طبقه‌بندی‌هایی که به مبنای مهمی برای پایگاه اجتماعی تبدیل می‌شوند و پذیرش گسترده می‌یابند، ساخته و پرداخته کسانی‌اند که از قدرت سیاسی، اقتصادی یا اجتماعی برخوردارند (هرست، ۱۳۹۸).

نظریه‌های ستم جنسیت، وضعیت زنان را حاصل رابطه قدرت مستقیم بین زنان و مردان می‌دانند؛ رابطه‌ای که در آن مردان از کنترل، بهره‌کشی و اعمال سلطه بر زنان نفع عینی و اساسی می‌برند. مردسالاری به عنوان یک نظم قدرتی بنیادی، با نیتی استوار و آگاهانه حفظ می‌شود. بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران ستم جنسیت، نابرابری جنسیتی و تفاوت‌های جنسی محصول مردسالاری است (ریتزر،^۳ ۱۳۹۳). در این چهارچوب فکری، سه جریان اصلی فمینیستی قابل اشاره است:

1. Davis & Moore

2. Schwalbe

3. Ritzer

- فمینیسم لیبرال، فرودستی زنان را ناشی از قیود عرفی و قانونی می‌داند که بر پایهٔ تصویری نادرست از «ضعف ذاتی زنان» شکل گرفته و آن‌ها را از حضور در عرصه‌های علمی، اقتصادی و اجتماعی بازداشته است. این دیدگاه، تحقق عدالت جنسیتی را در گرو ایجاد قواعد بازی منصفانه و رفع محرومیت‌های سیستماتیک در عرصهٔ عمومی می‌داند.
- فمینیسم مارکسیستی، ریشهٔ ستم علیه زنان را در نظام سرمایه‌داری جست‌وجو می‌کند و معتقد است تا زمانی که استثمار طبقات فرودست توسط فراستان ادامه دارد، دستیابی به فرصت‌های برابر برای زنان ناممکن است.
- فمینیسم رادیکال، ستم علیه زنان را ناشی از نظام مردسالاری مبتنی بر سلطه، قدرت، سلسله‌مراتب و رقابت می‌داند؛ نظامی که ساختارهای سیاسی، قانونی و نهادهای اجتماعی و فرهنگی آن، اصلاح‌پذیر نیست و باید به‌طور کامل ریشه‌کن شود (تانگ،^۱ ۱۳۸۷).

امروزه، با گسترش فناوری‌های دیجیتال، بُعد تازه‌ای به موضوع نابرابری افزوده شده است. برخی از صاحب‌نظران معتقدند که این فناوری‌ها با شکستن انحصار اطلاعات، به گسترش عدالت کمک کرده‌اند؛ اما گروهی دیگر استدلال می‌کنند که استفادهٔ گسترده از اینترنت لزوماً نابرابری اجتماعی را کاهش نمی‌دهد. افرادی که سطح تحصیلات بالاتری دارند، معمولاً مهارت‌های اینترنتی بیشتری کسب کرده و تمایل دارند از اینترنت برای فعالیت‌های متعالی‌تر مانند مشارکت سیاسی یا جست‌وجوی شغل استفاده کنند، نه صرفاً برای سرگرمی. این شکاف مهارتی و کاربردی می‌تواند به افزایش نابرابری اجتماعی و تسریع بازتولید ساختارهای اصلی جامعه بینجامد.

علاوه بر این، استفاده از فناوری دیجیتال ممکن است به پنهان‌سازی تبعیض‌های نژادی و جنسیتی کمک کند و حتی نابرابری‌های اجتماعی جدیدی ایجاد نماید؛ از جمله تقسیم افراد به داراییان و فاقدان دسترسی به اینترنت که به آن «سطح نخست شکاف دیجیتال»^۲ گفته می‌شود. با توسعهٔ زیرساخت‌های اینترنت، این شکاف در دسترسی کاهش یافت و بحث «سطح دوم شکاف دیجیتال»^۳ بر پایهٔ تفاوت در مهارت‌ها و کاربردها مطرح شد. نهایتاً، «سطح سوم شکاف دیجیتال»^۴ بر تفاوت در منافع و بروندهای حاصل از استفاده از

1. Tong

2. First-Level Digital Divide

3. Second-Level Digital Divide

4. Third-Level Digital Divide

فناوری دیجیتال تأکید می‌کند (ژائو و وانگ، ۲۰۲۳).

تربورن^۲ (۲۰۰۶) نابرابری را شامل سه نوع عمده می‌داند:

- نابرابری‌های حیاتی^۳: این دسته به نابرابری‌های مرتبط با زندگی، سلامت و مرگ اشاره دارد و در شاخص‌هایی همچون امید به زندگی در بدو تولد یا نرخ مرگ‌ومیر نوزادان بازتاب می‌یابد. این شاخص‌ها معمولاً برای تحلیل مقایسه‌ای میان جمعیت‌ها یا بررسی تغییرات نابرابری‌ها در طول زمان به کار می‌روند.
- نابرابری منابع^۴: شامل ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است؛ از جمله نابرابری در درآمد و ثروت، تحصیلات و صلاحیت حرفه‌ای، مهارت‌های شناختی و فرهنگی، موقعیت سلسله‌مراتبی در سازمان‌ها و دسترسی به شبکه‌های اجتماعی.
- نابرابری وجودی^۵: به شناخت نابرابر از شخصیت‌ها و محدودیت‌های ناشی از آن اشاره دارد. این نوع نابرابری با ستم و محدودیت در آزادی‌های فردی یا جمعی، تبعیض، آنگ‌زنی و تحقیر همراه است و در پدیده‌هایی چون مردسالاری، برده‌داری و نژادپرستی نمود پیدا می‌کند (کارمو^۶، ۲۰۲۱، به نقل از کستا^۷، ۲۰۱۲).

به‌طور خلاصه، تبعیض و نابرابری از دیرباز موضوع بحث و نظریه‌پردازی اندیشمندان علوم اجتماعی بوده و از منظرهای گوناگون مورد واکاوی قرار گرفته است. بسته به دیدگاه نظری، نابرابری گاه به خودخواهی‌های ذاتی بشر، گاه به کنکارکردی ساختارهای اجتماعی و گاه به‌عنوان عنصری ضروری برای پایداری جوامع انسانی تعبیر شده است. با وجود این اختلاف‌نظرها، اغلب نظریه‌پردازان، نابرابری را پدیده‌ای مهم و شایان توجه در علوم اجتماعی می‌دانند.

با ظهور فناوری‌های نوین، بحث نابرابری و تبعیض در اشکال جدیدتری بروز یافته و ابعاد تازه‌ای پیدا کرده است. به‌طور کلی می‌توان نابرابری را در سه سطح اصلی نابرابری‌های حیاتی، نابرابری منابع و نابرابری وجودی طبقه‌بندی کرد.

1. Zhao & Wang

2. Therborn

3. Vital Inequality

4. Resource Inequality

5. Existential Inequality

6. Carmo

7. Costa

۳. پیشینه تجربی

کارخانه و همکاران (۱۴۰۱) در یک تبیین جامعه‌شناختی از نابرابری اقتصادی-اجتماعی در استان‌های ایلام، کردستان و کرمانشاه، به مجموعه‌ای از پیامدهای گسترده اشاره می‌کنند. این پیامدها شامل افزایش جهل و خرافه، تشدید تنش‌های درون‌قومی، نزول ارزش‌های اجتماعی، رشد آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی، گسترش کنش‌های عدالت‌خواهانه، نارضایتی عمومی، نقض قوانین، کاهش سرمایه انسانی و در نهایت کاهش کیفیت زندگی و اعتماد اجتماعی به واسطه فقدان فرصت‌های شغلی مناسب است.

نواح و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهش خود بر روی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان ایزه، رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت خدمات آموزشی با احساس نابرابری اجتماعی را بررسی کردند. یافته‌ها نشان داد که این رابطه معکوس است؛ به این معنا که هرچه سطح سرمایه اجتماعی و کیفیت آموزش افزایش یابد، احساس نابرابری در میان دانش‌آموزان کاهش می‌یابد.

مبارکی و همکاران (۱۳۹۸) در یک مطالعه تطبیقی درباره احساس نابرابری جنسیتی در میان مادران و دختران شهر یزد، به بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با این احساس پرداختند. نتایج نشان داد میان هنجارهای جنسیتی (نگرش‌ها، رفتارها و باورهای جامعه درباره زنان و مردان)، باورهای قالبی جنسیتی (ویژگی‌های جنسیتی ساختاریافته) و تصمیم‌گیری مبتنی بر ساختار قدرت در خانواده با احساس نابرابری جنسیتی در دختران ۱۵ تا ۱۹ ساله، رابطه مستقیم وجود دارد. نکته قابل توجه این است که میان سن و احساس نابرابری جنسیتی رابطه‌ای معکوس مشاهده شد؛ به گونه‌ای که زنان ۳۰ تا ۶۴ ساله، احساس نابرابری جنسیتی کمتری نسبت به دختران نوجوان گزارش کرده‌اند.

زارع شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مرتبط با احساس نابرابری اجتماعی در شهر کازرون پرداختند. یافته‌ها نشان داد رابطه‌ای مستقیم میان سن و احساس نابرابری اجتماعی وجود دارد؛ به گونه‌ای که با افزایش سن، درک افراد از نابرابری موجود افزایش می‌یابد. همچنین، جنسیت نیز با این احساس مرتبط است و زنان بیش از مردان احساس نابرابری می‌کنند. از دیگر عوامل مرتبط با احساس نابرابری اجتماعی می‌توان به تعداد اعضای خانواده، پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده، دسترسی نابرابر به مسیرهای استخدامی، سرمایه اجتماعی، تجمل‌گرایی و دسترسی نابرابر به امکانات بهداشتی اشاره کرد که همگی رابطه‌ای مستقیم با این احساس دارند.

محمدی و همکاران (۱۳۹۵) در یک پیمایش در شهر تهران، ارتباط میان ادراک فساد و احساس عدالت اجتماعی را بررسی کردند. نتایج نشان داد که بین ادراک فساد و احساس عدالت اجتماعی رابطه‌ای منفی وجود دارد و این تأثیر در مورد نهادهایی که شهروندان انتظار بیشتری برای مشاهده رفتار عادلانه در آن‌ها دارند، شدیدتر است.

تولایی و فلاح‌پیشه (۱۳۹۰) در پیمایش خود در شهر تهران، به بررسی رابطه احساس نابرابری و همکاری پرداختند. یافته‌ها بیانگر آن است که احساس نابرابری از طریق کاهش عقلانیت صوری عام‌گرایانه و جمعی خاص‌گرایانه و افزایش عقلانیت ابزاری، تأثیری منفی بر سطح همکاری دارد. همچنین، این احساس با تضعیف اخلاق غیرپیامدگرا و هویت جامعه‌ای و تقویت فردگرایی خودمحور، موجب کاهش همکاری اجتماعی می‌شود.

ربانی و همکاران (۱۳۹۰) در بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با نابرابری اجتماعی در شهر اصفهان دریافتند که عقلانیت و ارزش‌های مادی اثر مستقیم و ارضای نیازها تأثیر معکوس در تبیین نابرابری اجتماعی دارد. این مطالعه همچنین تأکید می‌کند که افزایش سرمایه اجتماعی می‌تواند به کاهش نابرابری اجتماعی منجر شود.

در مطالعات خارجی، پژوهش ما^۱ و همکاران (۲۰۲۱) با عنوان «افکار عمومی و عدالت اجتماعی در چین» نشان داد که مردم چین تمایل دارند از سیستم باور ذهنی خود برای مشاهده عدالت اجتماعی استفاده کنند. همچنین افکار عمومی به‌طور کلی بیشتر بر عدالت توزیعی (منصفانه بودن نتایج و پیامدها) و کم‌تر به عدالت رویه‌ای (منصفانه بودن رویه‌ها و خط‌مشی‌ها) تمرکز دارد. همچنین تعداد فزاینده‌ای از جوانان توجه بیشتری به فرآیندهای سیاست‌گذاری و عدالت رویه‌ای نشان دادند.

نل و استکس^۲ (۲۰۲۰) با تحلیل داده‌های حاصل از پیمایش در ۴۰ کشور عنوان کردند که افراد با نگاه کردن به گروه‌های مرجع که زیرنمونه‌های دلخواه جامعه نیستند اما یک پس‌زمینه اجتماعی-اقتصادی مشترک با افراد دارند، نابرابری توزیع درآمد را درک می‌کنند. این مکانیسم، سه مفهوم ایجاد می‌کند. نخست، ادراکات می‌توانند به شکل اساسی از واقعیات عینی منحرف شوند. دوم، سوگیری‌های ادراکی از یک الگوی سیستماتیک پیروی می‌کنند؛ به عنوان مثال، اندازه و جهت آن‌ها به موقعیت فرد در توزیع درآمد بستگی دارد. سوم، ادراکات ابعاد مختلف نابرابری با یکدیگر مرتبط هستند.

1. Ma

2. Knell & Stix

پژوهش کوهن^۱ (۲۰۱۹) با تحلیل داده‌های برنامه بین‌المللی پیمایش اجتماعی^۲ (ISPP) بیان کردند که سطوح بالاتر نابرابری دستمزد درک شده با اعتقاد ضعیف‌تر (قوی‌تر) به اصول شایسته سالارانه (غیرشایسته سالارانه) در تعیین دستمزد افراد مرتبط است. همچنین، آن دسته از افرادی که سطح بالایی از نابرابری دستمزد را درک می‌کنند، تمایل بیشتری به حمایت از سیاست‌های توزیع مجدد و مالیات‌های تصاعدی دارند. در مجموع، یافته‌های وی نشان داد که سطوح بالای نابرابری دستمزد درک شده پتانسیل تضعیف مشروعیت نتایج بازار را دارد.

ایم^۳ (۲۰۱۴) نشان داد که نابرابری شدید درآمد روستایی-شهری در چین منجر به نابرابری بزرگ منطقه‌ای-آموزشی شده و سطوح آموزشی پایین‌تر در مناطق محروم منجر به گرایش‌های روانی-اجتماعی محافظه‌کارانه ساکنان شده و دیدگاه تساهل‌گرایانه‌ای نسبت به نابرابری دارند. همچنین، اقتدارگرایی و گرایش به برتری اجتماعی بر نگرش نسبت به نابرابری و بازتوزیع تأثیر می‌گذارد و تفاوت بین روستایی و شهری در الگوهای چنین تمایلات روانی-اجتماعی به تأثیر بسیار مهم آموزش نسبت داده می‌شود. ون دایک^۴ و همکاران (۲۰۱۱) در پژوهش خود که بر روی یک جمعیت ۳۵۲ نفری از جوانان ۱۵ تا ۲۴ سال ساکن هلند انجام دادند بیان کردند که میزان شیوع افسردگی در میان جوانانی که تبعیض شخصی را درک نموده‌اند سه برابر بیشتر از کسانی است که تبعیضی را تجربه ننموده‌اند.

پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که عواملی همچون سرمایه اجتماعی، کیفیت خدمات آموزشی، جنسیت و هنجارهای جنسیتی بر احساس نابرابری اجتماعی تأثیرگذار هستند. این احساس نابرابری، به نوبه خود می‌تواند پیامدهایی جدی از جمله افسردگی به همراه داشته باشد. افراد برای درک نابرابری، از نظام باورهای ذهنی خود بهره می‌برند و این برداشت‌ها، تحت تأثیر تجربه‌های زیستی و زمینه‌های فرهنگی آنان شکل می‌گیرد.

مطالعات مبارکی و همکاران (۱۳۹۸) و زارع شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۷) نشان می‌دهد که نسل و سن نیز در ادراک نابرابری اجتماعی نقش معناداری دارند. با وجود این شواهد، همچنان پژوهش‌های اندکی به بررسی عمیق درک و تجربه نسل Z از نابرابری‌ها و تبعیض‌های موجود پرداخته‌اند؛ خلأیی که ضرورت انجام مطالعه حاضر را برجسته می‌سازد.

1. Kuhn

2. International Social Survey Programme

3. Im

4. Van Dijk

۴. روش شناسی

پژوهش پیش رو از نوع کیفی با جهت‌گیری کاربردی و با تکنیک «تحلیل مضمون» است که در سال ۱۴۰۲ در خمینی شهر اصفهان انجام گرفت. این شهر به دلیل آن‌که محل زندگی پژوهشگر بوده و آشنایی کاملی با ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی آن دارد و همچنین به سبب آن‌که این آشنابودن موجب کاهش مقاومت و سانسور مشارکت‌کنندگان در بیان نظرات خود می‌شده است، انتخاب گردید.

دوایر^۱ و باکل^۲ (۲۰۰۹) بیان می‌کنند که محققانی که عضو گروه مورد مطالعه هستند (به عنوان محقق درونی)، به دلیل اشتراک زبان، تجربه و ارزش‌های مشترک، معمولاً دسترسی به داده‌ها و ایجاد اعتماد و صمیمیت با شرکت‌کنندگان را به نحو بهتری تجربه می‌کنند. این امر باعث می‌شود که شرکت‌کنندگان راحت‌تر و با صداقت بیشتری تجربیات خود را به اشتراک بگذارند؛ لکن این موضوع می‌تواند خطر سوگیری و بیش‌همذات‌پنداری را افزایش دهد. لذا انجام تفکر انتقادی و بازتاب‌گری درباره سوگیری‌های شخصی ضرورت دارد. محققانی که از موقعیت داخلی بهره می‌برند، باید از خودآگاهی عمیق برخوردار باشند و به‌طور سیستماتیک تلاش کنند تا سوگیری‌های خود را محدود کنند؛ یعنی تأثیر تجربیات شخصی‌شان را در تحلیل داده‌ها کاهش دهند (Bracketing) و در یک فضای بینابینی به مطالعه بپردازند. معیار ورود، با توجه به تعریف نسل Z در فرهنگ لغت کمبریج و معادل‌سازی آن، متولدین ۱۳۷۷ الی ۱۳۸۷ تعیین گردید.

به منظور نمونه‌گیری، روش نمونه‌گیری هدفمند با استراتژی‌های «در دسترس» و «حداکثر تنوع» استفاده شد. خمینی شهر مشتمل بر محله‌های فروشان، ورنوسفاداران، خوزان، اندوان، آدریان، هرستان، دستگرد قداده، اسفریز، جوادیه، قائمیه، هفتصد دستگاه و منظریه است که هریک بافت فرهنگی و اجتماعی خاص خود را دارند. برای حفظ تنوع در نمونه‌گیری، کوشش شد که مشارکت‌کنندگان از قشرها و محله‌های مختلف شهر باشند که پایگاه‌های اجتماعی و اقتصادی و فرهنگ متفاوت را در بر گیرند. همچنین، مشارکت‌کنندگان با جنسیت‌های متفاوت و در تمام طیف سنی مورد نظر انتخاب گردیدند. برای دستیابی به این تنوع، تلاش شد که مصاحبه‌ها با ساکنان محله‌های مختلف صورت گیرد و در ابتدا از سن آنان سؤال شود تا اطمینان حاصل گردد مشارکت‌کنندگان از تمامی رده‌های سنی مورد نظر هستند.

1. Dwyer

2. Buckle

جمع‌آوری داده‌ها تا دستیابی به «اشباع» ادامه یافت؛ یعنی تا جایی که مصاحبه‌های جدید ابعاد تازه‌ای از موضوع را بیان نمی‌کرد و درواقع مقوله‌های جدیدی به دست نمی‌آمد و داده‌ها تکرار می‌شد. در انتها، با انجام ۱۳ مصاحبه نیمه ساختاریافته به این اشباع دست یافته شد؛ لکن به منظور اطمینان از اشباع، فرایند جمع‌آوری اطلاعات تا نفر شانزدهم ادامه یافت. مشارکت‌کنندگان از لحاظ جنسیت شامل ۹ پسر و ۷ دختر؛ از نظر تحصیلات، ۵ نفر لیسانس، ۷ نفر دیپلم و ۴ نفر پایان مقطع راهنمایی؛ از نظر وضعیت فعالیت، ۲ نفر سرباز، ۱ نفر کارگر، ۶ نفر دانشجوی، ۱ نفر خانه‌دار، ۲ نفر شاغل در مشاغل آزاد، ۱ نفر بیکار و ۳ نفر دانش‌آموز بودند. مشخصات آنان به تفکیک در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول شماره ۱: مشخصات جمعیتی مشارکت‌کنندگان

ردیف	نام	سال تولد	آخرین مدرک تحصیلی	وضعیت فعالیت
۱	محمدتقی	۱۳۷۷	لیسانس	سرباز
۲	حمید	۱۳۷۸	لیسانس	سرباز
۳	علی	۱۳۷۸	لیسانس	کارگر
۴	الناز	۱۳۷۹	دیپلم	دانشجو
۵	زهرا	۱۳۷۹	لیسانس	خانه‌دار
۶	محمد	۱۳۷۹	لیسانس	شغل آزاد
۷	رستا	۱۳۸۱	دیپلم	دانشجو
۸	حسین	۱۳۸۱	سیکل	بیکار
۹	سهیل	۱۳۸۱	دیپلم	شغل آزاد
۱۰	الهام	۱۳۸۲	دیپلم	دانشجو
۱۱	طاها	۱۳۸۲	دیپلم	دانشجو
۱۲	مریم	۱۳۸۲	دیپلم	دانشجو
۱۳	رعنا	۱۳۸۳	دیپلم	دانشجو
۱۴	محمدرضا	۱۳۸۶	سیکل	دانش‌آموز
۱۵	میثم	۱۳۸۶	سیکل	دانش‌آموز
۱۶	مرضیه	۱۳۸۷	سیکل	دانش‌آموز

با توجه به راهبرد و رویکرد پژوهش، برای گردآوری داده‌ها از روش مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده گردید. این مصاحبه‌ها به صورت حضوری و در مکان‌های عمومی مانند پارک انجام گرفت و برای مشارکت‌کنندگانی که به دلایل مختلف مایل به مصاحبه رودرو نبودند، به شکل صوتی و بر بستر شبکه‌های اجتماعی صورت پذیرفت. هر مصاحبه حدود ۲۰ الی ۴۵ دقیقه به طول انجامید. پژوهشگر در ابتدا با سؤال «نابرابری موجود در جامعه را چگونه ارزیابی می‌کنید؟» فرایند مصاحبه را آغاز کرد و در ادامه سؤالاتی نیز در خصوص واکنش‌های آنان به تبعیض و همچنین علل وضعیت موجود نابرابری در جامعه مطرح نمود.

مشارکت‌کنندگان با رضایت و آگاهی کامل در این مطالعه شرکت کردند و رضایت خود را به صورت شفاهی در آغاز مصاحبه بیان نمودند. در صورت عدم رضایت، هیچ‌گونه تطمیع یا تهدید به منظور جلب مشارکت صورت نگرفت. جهت حفظ محرمانگی، مشخصات هویتی افراد اخذ نشد و نام‌های غیر واقعی برای آنان استفاده گردید. به منظور تحلیل داده‌های گردآوری شده و شناسایی تم‌ها و مضمون‌های درون داده‌ها، از «تحلیل مضمون» بهره برده شد. ابتدا متن مصاحبه‌ها در نرم‌افزار Microsoft Word تایپ و سپس، برای دقت و سرعت بیشتر در فرایند تحلیل، از نرم‌افزار MAXQDA ۲۰۲۰ استفاده گردید.

فرایند تحلیل مطابق با الگوی شش مرحله‌ای براون و کلارک^۱ (۲۰۰۶) انجام شد: ابتدا داده‌ها پیاده‌سازی و برای آشنایی کامل، چند بار مطالعه گردید و ایده‌های اولیه یادداشت شد. سپس کدهای اولیه مربوط به بخش‌های قابل توجه متن استخراج گردید. در گام سوم، کدهای مرتبط به یکدیگر تجمیع و مضمون‌ها تشکیل شدند. در گام چهارم، تمامی کدها و مضمون‌های ساخته شده از نظر ارتباط و غنا بررسی شد. گام پنجم به شناسایی درون‌مایه هر مضمون و تشریح معنای آن اختصاص یافت. در پایان، روایتی تحلیلی از داده‌ها و مضامین، در پیوند با چهارچوب مفهومی، به نگارش درآمد.

برای تضمین اعتمادپذیری و اطمینان از درستی فرایند پژوهش و یافته‌ها، چهار معیار تأییدپذیری، اعتبارپذیری، قابلیت اطمینان و انتقال‌پذیری به کار رفت. اعتبارپذیری بر باورپذیری و صحت یافته‌ها از دیدگاه مشارکت‌کنندگان و تطابق آن با واقعیت تجربی تأکید دارد. برای دستیابی به این هدف، تمامی مصاحبه‌ها به صورت کامل و شفاف ضبط و سپس رونویسی شد. فایل‌های متنی با فایل‌های صوتی تطبیق داده شد تا صحت و دقت تایپ تضمین گردد.

1. Braun & Clarke

انتقال‌پذیری به امکان کاربرد یافته‌ها در سایر بسترهای مشابه اشاره دارد؛ برای این منظور، مشخصات و شرایط پژوهش با جزئیات بیان شد تا خواننده زمینه تحقیق را به وضوح درک کند. قابلیت اطمینان به ثبات و پایداری یافته‌ها در طول زمان مربوط است؛ برای این منظور، کدگذاری و تحلیل داده‌ها با مفاهیم شفاف انجام شد و داده‌های خام نیز برای بازبینی مکرر در دسترس پژوهشگر بود. تأییدپذیری بر بی‌طرفی یافته‌ها و جلوگیری از اثرگذاری سوگیری پژوهشگر تأکید دارد؛ برای این منظور، مسیر کدگذاری و استنتاج مفاهیم به طور کامل مستند شد و پیش از آغاز گردآوری داده‌ها، پژوهشگر سوگیری‌های احتمالی خود را شناسایی و کنترل نمود. تمام فرایند تحقیق تحت نظارت و راهنمایی مستمر متخصصان پژوهش کیفی (شامل اساتید راهنما و داور) انجام گرفت که به عنوان لایه کنترل کیفیت، انطباق با استانداردهای پژوهش کیفی را تضمین نمود.

۵. یافته‌ها

با کدگذاری و تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها، ۶۹ مفهوم (بدون تکرار) استخراج گردید. مفاهیم مرتبط در قالب ۱۱ مضمون فرعی دسته‌بندی گردیدند که این مضامین، ۴ مضمون اصلی را تشکیل دادند (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲: مضامین تحقیق

مضمون‌های اصلی	مضمون‌های فرعی	مفاهیم
تبعیض نهان	فرهنگ بیدادگری	تضعیف مضاعف، تفسیر نامشخص از عدالت، بهنجاری قانون‌گریزی، ممانعت از رشد، قلدرسالاری، مادی‌گرایی، ضعیف‌انگاری زنان، تحدید نقش‌پذیری زنان
	قانون بیدادگری	تحکم تبعیض، قوانین مردسالار، تعارض منافع در قانون‌گذاری
تبعیض آشکار	نمود اقتصادی تبعیض	اختلاف فاحش درآمد، فقر، توزیع بر اساس قدرت
	تبعیض جنسیتی	تبعیض در شرایط شغلی، محدودیت دختران، ممانعت از تحصیل دختران، نابرابری پاداش و دستمزد
	ناشایسته سالاری	انتصاب آقا‌زادگان، انتصاب خودی‌ها، رانت، نخبه‌کشی، امتیازات خاص برای تحصیل

مفاهیم	مضمون‌های فرعی	مضمون‌های اصلی
بیکاری، فاصله طبقاتی، فقر، مشکلات معیشتی، گرانی	پیامدهای اقتصادی	پیامدهای چندسطحی نابرابری و تبعیض
افسردگی، ترس و نگرانی، اختلافات زناشویی، درون فکنی مشکلات، ناامیدی، ناکامی، عقده‌های روانی	پیامدهای فردی و روانی	
استفاده از بی عدالتی موجود جهت پیشبرد اهداف، اعتیاد، اُفت کیفیت زندگی، افزایش بی‌اعتمادی، بروز کشمکش، عقب ماندگی اقتصاد و آزادی، قتل ناموسی، کاهش احساس تعلق افراد به جامعه، کاهش روابط اجتماعی، مادی گرایی افراد، مهاجرت، افسارگسیختگی کسب موقعیت‌ها، ازدواج اجباری، طلاق، کودک همسری	پیامدهای اجتماعی	
نارضایتی از پوشش، اعتراض، نارضایتی از کیفیت زندگی، نارضایتی از سبک زندگی، نارضایتی اقتصادی	نارضایتی اجتماعی	
اعتراض، خشونت، یاریگری، پیگیری حقوقی، آگاه‌سازی	واکنش فعال	پویایی واکنش‌ها به تبعیض و نابرابری
احساس خشم، احساس ناراحتی، خودخوری، دل‌سردی از دادخواهی، پذیرش تبعیض، سکوت، احتیاط	واکنش منفعلانه	

۱-۵. تبعیض نهان

مشارکت‌کنندگان در پاسخ به پرسش که «وضعیت عدالت اجتماعی کنونی در جامعه را چگونه ارزیابی می‌کنید؟» به تشریح تبعیض در جامعه پرداختند. تبعیض موجود در جامعه، نشئت گرفته از بسترهایی است که به مانایی و گسترش آن دامن می‌زنند. این بسترها که «تبعیض نهان» نامیده می‌شوند، شامل بسترهای فرهنگی و قانونی بهنجارسازی تبعیض‌اند که در ادامه، منجر به پیدایش نمود بیرونی تبعیض یا «تبعیض آشکار» با آشکالی چون تبعیض اقتصادی، تبعیض جنسی و ناشایسته‌سالاری می‌گردند.

تبعیض نهان، مضمونی است که در لایه‌های زیرین جامعه، با تأثیر بر رویه‌های موجود و نگرش افراد، زمینه‌ساز بهنجاری تبعیض شده و در نهایت، به تبعیضی منجر می‌شود که مشارکت‌کنندگان به آن اشاره دارند. این تبعیض‌ها در فرهنگ عامه و قوانین کشور جاری و ساری‌اند.

• فرهنگ بیدادگری

فرهنگ، مجموعه باورها و هنجارهای افرادی است که نسل به نسل و سینه به سینه رفتارها، باورها و پیش فرض‌های ذهنی افراد را به سویی برده است که هم‌اکنون به عقیده نسل Z، موجبات تبعیض را فراهم آورده است. توجه بیش از حد مردم به مادیات، تبعیض‌های فرهنگی علیه زنان، تبعیض میان قدرتمندان و فرودستان و تضعیف مضاعف علیه ایشان، ایجاد محدودیت‌های فرهنگی برای رشد و پیشرفت، بهنجاری قانون‌گریزی و نبود شناخت درست در مورد عدالت از این قبیل‌اند.

نبود تفسیر دقیق و شفاف از مفهوم عدالت موجب می‌شود که افراد در احساس و رفتارشان دچار تناقض گردند؛ به گونه‌ای که ممکن است برخی اعمال تبعیض‌آمیز را عادلانه قلمداد کنند و گاهی برخی از رویه‌های موجود را تبعیض‌آمیز تفسیر نمایند. الهام ۲۰ ساله می‌گوید:

«متأسفانه خیلی از آدمای این کشور، فقط شعارش رو می‌دن که عدالت می‌خواهیم، چرا بی‌عدالتیه؟ حرص می‌خورن، جوش می‌خورن، به انواع جایگاه‌ها حرف می‌زنن؛ در صورتی که خودشون نمی‌دونن اصلاً عدالت یعنی چی؟ اون بی‌عدالتی رو انجام می‌دن تا به اون هدفشون برسن».

این تمایل به رسیدن اهداف با توجیه وسیله دست‌یابی شرایط ایجاد تبعیض در جامعه را مهیا می‌سازد. نسل Z، تمایل افراد به دورزدن قانون در راستای رسیدن به امیال و خواسته‌های خود را عامل تبعیض می‌خوانند. همان‌گونه که محمدرضا ۱۶ ساله تشریح می‌کند:

«با رشوه و پول کاری که نباید انجام می‌دادن و این باعث شد سطح زندگی خیلی‌ها اُفت کنه، پایین بیاد».

این بسترهای گسترش تبعیض، گاه جنس زن را نشانه می‌گیرد و باورهایی را در ذهن افراد می‌پروراند که با ضعیف قلمداد کردن زنان و ایجاد محدودیت در ایفای نقش آنان، موجب ایجاد شکاف میان دو جنس زن و مرد می‌گردد. رستا ۲۱ ساله در توصیف باورهایی که باعث محدودیت در نقش‌پذیری و شرکت زنان در بطن جامعه می‌گردد، می‌گوید:

«منظورم از وظایفشون اینه که توی جامعه ما باید که حتماً یه مرد بره سرکار و یه خانم خونه‌داری انجام بده. یا یه مرد آگه بره سرکار خانمش هم بخواد همراهی‌ش کنه اون هم بره سرکار، مثلاً باید یک کار خیلی سطحی و آسون پیدا بکنه. یعنی هیچ خانمی اصلاً نمی‌تونه بره وایسه سر ساختمان کار بنایی انجام بده. از این لحاظ می‌گم که هیچ‌وقت موقعیت‌های بهتری به خانوما نمی‌شه داد، چون جامعه ما این جواری نمی‌خواد».

این باور به تفاوت و تبعیض، فراجنسی هم عمل می‌نماید. به گونه‌ای که جامعه فرودستان را بیشتر تضعیف می‌نماید و احترام، فرصت‌ها، موقعیت‌ها و دست‌یابی به پاداش‌ها را به سمت کسانی که قدرت بیشتری دارند سوق می‌دهد که مورد پذیرش فرودستان نیز قرار می‌گیرد و یا به عنوان دیگر آن را بهنجار می‌سازد. حمید ۲۴ ساله با «قلدر» خواندن صاحبان قدرت می‌گوید:

«شاید از هزاران سال پیش این فرهنگ این جوری شکل گرفته توی ایران که قلدر حرف اول رو بزنه. قلدر خودش بهترین منابع و بهترین فرصت‌ها رو داره به دوروبری هاش هم می‌ده. حق هم با قلدره. یعنی اون‌ی که اون بالاس، حق خودش می‌دونه! حتی اون پایین پایینه هم می‌گه باید حق قلدر باشه من قبول دارم».

• قانون بیدادگری

قوانین، رویه‌های موجود در جامعه را به شیوه‌ای تبعیض‌آمیز تعیین نموده است. قانون‌گذاران، قوانین را به شکلی تدوین می‌نمایند که متضمن منافع شخصی خودشان باشد. برخی از قوانین ناعادلانه، رفتار تبعیض‌آمیز را به جامعه تحکم می‌نمایند. این درک و دریافت مشارکت‌کنندگان از قوانین موجود است. سهیل ۲۱ ساله در مورد مسئولین می‌گوید:

«عادل نیستن. تصمیم‌هایی که می‌گیرن اول توی فکرشون خودشون، بعد کسایی که خانواده خودشون، بعد طبقه می‌آد پایین تا برسه به آدم‌هایی که هم سطح خط فقرند، بالاترند، پایین‌ترند. در درجه آخر مردم‌اند».

تبعیض‌ها ممکن است فرای اراده شخصی افراد باشد و توسط مقامات بالاتر تحکم شده و در صورت سرپیچی از آن پیامدهایی را در پی داشته باشد. محمد ۲۳ ساله با بیان خاطره‌ای این موضوع را این گونه تشریح می‌نماید:

«من از مسئول به اداره پرسیدم، سؤال کردم که چرا برابری بین حقوق کارکنانند نداری و این جوهره. دقیقاً هم جوابی که به من داد این بود که از اون جایی که باهاش در ارتباطم، بهم گفتند این جور عمل کن. من اگه این جور عمل نکنم، باید جواب بدم؛ مؤاخذه می‌شم، باید جواب بدم. من وقتی می‌تونم برابری رو رعایت کنم بین کارمندانم که اجازش رو بهم بدن. من الان اجازش رو ندارم. دقیقاً این رو به من گفت».

برخی از قوانین، قوانینی هستند که تبعیض‌هایی را علیه افراد روا می‌دارد. این تبعیض‌ها از آنجاکه پشتوانه قانونی دارند توسط دادگاه‌ها هم اعمال می‌گردد. برخی از قوانین موجود

در جامعه، حقوق زنان را نشانه گرفته و حق ایشان را به تضییع می‌نماید. زهرا ۲۳ ساله از جهت‌گیری قوانین مربوط به خانواده به نفع مردان این‌گونه یاد می‌کند:

«بین زن و مرد خب مثلاً دیدیم دیگه توی دادگاه‌های ما مثلاً زن می‌خواد طلاق بگیره، حضانت بچه، اون مهریه دادنش یه مدل؛ الآن مثلاً چیزی که زن داشت و خوب بود، مهریه‌ش بود که اونم خُب دیگه اصلاً یه سری قوانین گذاشتن که دیگه عملاً خیلی...»

۲-۵. تبعیض آشکار

تبعیض در لایه‌های پنهان جامعه شکل می‌گیرد و ثمره آن، درک و دریافت تبعیض در بخش‌های مختلف جامعه است. این تبعیض‌های ریشه‌دار، در حوزه اقتصاد و در فرصت‌های رشد، دست‌یابی به موقعیت‌ها و پاداش‌ها احساس می‌شوند و افزون بر این، زنان را نیز تبعیض جنسی آزرده می‌سازد.

• تبعیض جنسیتی

در لغت و مفهوم، تبعیض جنسیتی تبعیض میان زنان و مردان است، لیکن نسل Z تبعیض جنسی را صرفاً متوجه زنان می‌داند. این احساس تبعیض علیه زنان مختص گفته‌های زنان نیست بلکه در سخنان مردان مشارکت‌کننده در این پژوهش نیز اشاره می‌گردد که نشان از حساسیت این نسل به موضوع تبعیض و نابرابری فرای کلیشه‌های جنسیتی است. شرایط شغلی و دستمزدها و پاداش‌های اختصاص‌یافته به زنان، ازجمله موارد مطرحه است. زنان معتقدند که موقعیت‌های شغلی بیشتر و بهتری برای مردان وجود دارد و در موقعیت‌های شغلی موجود برای زنان نیز، رفتار تبعیض‌آمیز کارفرمایان در ارائه مزایایی از قبیل بیمه، سنوات و پاداش و همچنین پرداخت دستمزد مشهود است. رستا ۲۱ ساله در مورد توزیع پاداش‌ها می‌گوید:

«بین زن و مرد هم خیلی تبعیض هست. مثلاً آگه همون دو نفر فوتبالیستی که مثال زدم یکی شون زن باشه یکی شون مرد، به مرده بهای بیشتری می‌دن؛ به مرده پاداش بیشتری می‌دن؛ به مرده شاید حقوق بیشتری هم بدن، نسبت به اون خانمه».

تبعیض علیه زنان محدود به اشتغال آنان نیست. آزادی، یکی دیگر از بحث‌برانگیزترین موارد طرح شده است. زنان در مقام قیاس با مردان، از محدودیت‌های که خانواده و جامعه برای آنان در نظر گرفته است، ناراضی هستند. دامنه این محدودیت از پوشش تا ممانعت

از تحصیل دختران در مدارج عالیّه تحصیلی گسترده است. محمد ۲۳ ساله در تعریف از وضعیت عدالت موجود در جامعه با اشاره به محدودیت‌های دختران بیان می‌کند:

«بین مرد و زن که مقایسه می‌کنی، آزادی که مرد داره رو زن نداره. آزادی که من می‌تونم داشته باشم رویکی که هم سن منه نمی‌تونه آزادی که من دارم رو داشته باشه. یکی که مثلاً زنه نمی‌تونه اون آزادی که من دارم رو داشته باشه. این خودش نابرابریه».

هرچند به نظر می‌رسد که تحصیل دختران در سطح جامعه به امری معمول تبدیل شده است، ولی همچنان تحصیل دختران در دانشگاه‌های دور از محل زندگی یک چالش است. الناز ۲۳ ساله با ذکر نمونه‌ای این موضوع را از موارد تبعیض علیه زنان قلمداد می‌کند و می‌گوید:

«بعضی‌ها هم هستن توی خانواده‌های دیگه. حالا یکی‌ش رو به چشم دیدم که دختر و پسر داشتن. دختره رو نداشتن راه دور دانشگاهش رو بره، درسش رو بخونه. ولی پسر رو گذاشتن قشنگ بره راه دور درسش رو بخونه. خودش نمی‌دونم دکتر بشه چی بشه، ولی دختره رو گفتن نه، چه معنی داره تو بری راه دور چی چی؟ و دختره رو منع کردند از این کار و نشوندنش توی خونه و به نظر من آینده این دختر رو پا گذاشتند روش و این واقعاً بی‌عدالتیه که دختر و پسر رو فرق می‌ذارن توی خانواده‌ها».

• ناشایسته‌سالاری

دست‌یابی به کلیه موقعیت‌ها و پاداش‌ها و فرصت‌ها باید بر اساس شایستگی و استحقاق افراد باشد و بر پایه شرط برابری فرصت‌ها، هیچ فردی نباید از ارجحیت در دست‌یابی به این فرصت‌ها برخوردار باشد؛ حال آن‌که در جامعه ما، معیارهای دیگری متضمن این دست‌یابی‌هاست. پایین‌دستی به ایدئولوژی حاکم، قرابت نسبی و سببی با سردمداران و تخصیص امتیازاتی نظیر سهمیه‌های کنکور، همراه با بی‌توجهی به نخبگان و شایستگان، موجب جای‌گیری افراد ناشایسته در مناصب و بهره‌برداری آنان از فرصت‌ها شده است و «رانت» تعیین‌کننده بهره‌مندی از پاداش‌هاست. این، شرایطی است که مشارکت‌کنندگان توصیف می‌کنند.

طاها ۲۱ ساله با اشاره به سهمیه‌های کنکور می‌گوید:

«کنکور سهمیه‌ای‌ها، اونا بابا مامانشون مثلاً جانبازی چیزی شدن، ولی خُب علمش رو که ندارن که برن دکتر شن که، سهمیه دارن».

تبعیض‌ها بر اساس عقاید و تفکرات افراد نیز اعمال می‌گردد و امتیازات ویژه‌ای را نصیب پیروان برخی از عقاید می‌کند و موانعی را بر سر راه سایرین ایجاد می‌کند تا جایی که ملاک شایستگی افراد گاهی پابندی افراد به ایدئولوژی‌های خاص است و نه تخصص و مهارت آن‌ها. حمید ۲۴ ساله با تشریح شرط پابندی به ایدئولوژی برای کسب موقعیت‌ها بیان می‌کند:

«مثلاً وجود ایدئولوژی مذهبی می‌تونه به پوششی باشه واسه این‌که هرکسی سر جای خودش نباشه. همین یک عامل می‌تونه به راحتی باعث این بشه که مثلاً به نفر چون به اون ایدئولوژی مذهبی پایبند به توجه به این‌که اصلاً استحقاق این رو نداره که بر سر یه شغلی باشه، دقیقاً می‌ره توی همون شغل صرفاً به خاطر این‌که به اون ایدئولوژی مذهبی پایبند.»

به غیر از ارتباط افراد از طریق عقیده و مسلک، روابط خویشاوندی نیز ملاک دیگر برای تخصیص امتیازهای ویژه به افراد است. پدیده آقازادگی موضوعی است که می‌تواند توانایی و استعداد افراد را به حاشیه براند و تنها آقازاده بودن ملاک شایستگی افراد قرار بگیرد. رستا ۲۱ ساله با بیان پدیده «آقازادگی»، بی‌توجهی به استعدادهای موجود را به چالش می‌کشد:

«همین بچه‌های سران کشورمون با بچه‌های عام. خودت ببین چقدر سطحشون یا مثلاً اصلاً عدالتی واقعاً بینشون برقرار نیستش با این‌که استعداد بچه‌های عام خیلی بیشتر از اون بچه‌هاست.»

• نمود اقتصادی تبعیض

اقتصاد در سایر تبعیض‌ها، مانند تبعیض جنسی، نیز نهفته است و گاه خود، ریشه نابرابری‌های دیگری همچون کسب موقعیت‌ها به شمار می‌آید. نسل Z با مطرح کردن مواردی چون تفاوت فاحش درآمد، فقر و بهره‌مندی بیشتر قدرتمندان از مزایای موجود، به نمود اقتصادی تبعیض اشاره دارد. مشارکت‌کنندگان، اختلاف در درآمدهای مالی و حقوق دریافتی را از مصادیق نابرابری قلمداد می‌کنند. توزیع درآمدها یا با اختلافات فاحش همراه است، یا در قبال کار و تلاش برابر، پاداش نابرابر دریافت می‌شود و یا قدرت افراد است که میزان درآمد آنان را تعیین می‌کند. طاها، ۲۱ ساله، در خصوص نمود اقتصادی تبعیض می‌گوید:

«مثلاً دندون پزشک توی نیم ساعت عصب‌کشی می‌کنه سه میلیون ونیم می‌گیره، بابای من باید یک ماه بیه اضافه‌کاری تا سه میلیون و نیم بگیره.»

فساد موجود، عدالت را نقض نموده و پیامدهای اقتصادی را به همراه خود می‌آورد. مشارکت‌کنندگان بیان می‌کنند که مشکلات عدیده اقتصادی از آنجایی نشئت می‌گیرد که فسادهای موجود را بپوشاند. مریم ۲۰ ساله می‌گوید:

«بیکاری زیاد، تورمی که گاهی وقت‌ها مثلاً اگر دقت کنین وقت‌هایی که اختلاس می‌شه، قیمتای بازار ایران ما دو برابر می‌شه. خُب چرا؟ شاید به خاطر این اختلاس که شده و می‌خوان این هزینه رو جبران کنن. به نظر من این یکی از بی‌عدالتی‌هاست که می‌شه روش مطمئن‌تر صحبت کرد، اون چیزی که من به چشم دیدم و حسش کردم شاید».

اختلاف درآمدی در نوع اشتغال و درآمد افراد جامعه نیز مشهود است. جامعه به سمتی پیش رفته که فاصله عمیق زندگی افراد جامعه از یکدیگر کاملاً مشهود است و افراد را در دو قطب مخالف روبه‌روی یکدیگر قرار داده است. الناز ۲۳ ساله این اختلاف را این‌گونه بیان می‌کند:

«مثلاً کسانی هستن که همین جووری داره اورت پول می‌ره تو حسابشون، پول حروم حلال هر چی. یکی داره سر سطل آشغال زباله جمع می‌کنه، دریغ از یه هزاری پول که بره توی جیبش».

۳-۵. پیامدهای چندسطحی تبعیض

شیوه عدالت موجود در جامعه، پیامدهایی را در پی دارد که در سطوح مختلف جامعه پدیدار می‌شود. مشارکت‌کنندگان، در پاسخ به این پرسش که «نابرابری‌های موجود در سطح جامعه چه نتایجی را در پی داشته است؟»، بیان کردند که نابرابری تأثیرات ملموسی بر اقتصاد نسل Z گذاشته است. همچنین، این نابرابری آثار سوئی بر افراد و سلامت روان آنان برجای گذاشته، موجبات نارضایتی اجتماعی را فراهم کرده و مسائل و آسیب‌های اجتماعی متعددی را به همراه آورده است.

پیامدهای اقتصادی

نابرابری موجود در جامعه، اقتصاد و معیشت افراد را دچار مشکل کرده است؛ گرانی، بیکاری، مشکلات معیشتی و فقر را گسترش داده و فاصله طبقاتی میان عموم افراد را بیشتر کرده است. حسین، ۲۱ ساله، بیکاری و اعتیاد را از پیامدهای نابرابری موجود در جامعه دانسته و می‌گوید:

«همینه که نصف جوونا یا معتاد شدن یا بیکارن. الان مثلاً دیگه طرف توی بچگی درس رو ول

می‌کنه می‌ره می‌چسبه به کار. خیلی جاها دیگه کار رو بهشون نمی‌دن. همینیه بیشتر فقر الآن که نصف مردم ایران توی فقر هستن. به خاطر همینیه دیگه. به خاطر همین بی‌عدالتی هست.»

گرانی، از دیگر پیامدهای اقتصادی نابرابری است که گریبان‌گیر جامعه شده است. محمدرضا، با بیان مسئله گرانی، آن را ریشه‌گرفته از ناشایسته‌سالاری - که خود رویکردی تبعیض‌آمیز است - می‌داند و می‌گوید:

«خُب همین گرونی دلار و خیلی چیزای دیگه به خاطر همین کسانی بود که از مسئولیتی که داشتن یا سر در نمی‌آوردن یا با رشوه و پول، کاری که نباید انجام دادن.»

نابرابری‌ها و تبعیض‌های موجود شرایطی را فراهم نموده است که برخی با استفاده از آن به عواید اقتصادی گسترده‌ای دست پیدا کنند و بر فاصله طبقاتی موجود بیفزایند. الهام ۲۰ ساله در این خصوص می‌گوید:

«فاصله طبقاتی بیش از حد زیاد بشه به خاطر اینکه که یه سری آدم‌ها فقط اومدن با بی‌عدالتی کارشون رو پیش بُردن و اصلاً از جنبه اخلاقی بهش نگاه نکردن، که دیگران رو در نظر بگیرن، حقوق دیگران رو در نظر بگیرن، حق دیگران رو پایمال نکنن! راهشون رو پیش بُردن.»

• پیامدهای فردی و روانی

تبعیض و نابرابری، علاوه بر آن‌که بر کلیت جامعه تأثیرات ناخوشایندی به همراه دارد، بر تک‌تک افراد نیز مؤثر واقع شده و مشکلاتی را برای آنان ایجاد می‌کند. ترس و نگرانی از آینده مبهم، دغدغه اصلی مشارکت‌کنندگان است. تبعیض و نابرابری موجب می‌شود که افراد نتوانند به اهداف و امیال خود دست یابند و، علیرغم تلاش، با شکست روبه‌رو شوند؛ در نتیجه، احساس ناکامی کنند یا از رسیدن به خواسته‌های خود ناامید شده و دست از تلاش بردارند.

این روند، نهایتاً سلامت روان آنان را هدف قرار داده و افسردگی و عقده‌های روانی متعددی را که ناشی از ناکامی‌هاست، به دنبال می‌آورد. در خانواده‌ها نیز اختلافات را دامن می‌زند و گاه ممکن است افراد، تقصیر این مشکلات و ناکامی‌ها را متوجه خود دانسته و خود یا خانواده خود را سرزنش کنند؛ حال آن‌که این ناکامی‌ها ریشه در تبعیض موجود در جامعه دارد و تقصیری متوجه افراد نیست. الناز، ۲۳ ساله، درباره سرخوردگی فرودستان می‌گوید:

«فقیرا و این قشرهای ضعیف جامعه سرخورده شده‌ان، اعتماد به نفس شون رو اصلاً از دست داده‌ان.»

تبعیض‌ها و نابرابری‌ها، بر روان افراد جامعه آسیب وارد کرده و روابط بین‌فردی را نیز با چالش‌هایی مواجه ساخته است. این بدان معناست که وضعیت موجود، موجب گسست افراد جامعه از یکدیگر و آسیب روزافزون به همبستگی اجتماعی شده است. میثم، ۱۶ ساله، می‌گوید:

«مثلاً یکی هم این‌که آدم روابط اجتماعی‌اش می‌آد پایین. از ترس جوش، از ترس خودش، مالش می‌آد پایین. می‌ترسه. شب راحت سرشو نمی‌ذاره روی بالش. هی می‌گه خدا نکنه مثلاً فلان کار بشه، یکی همچنین کاری کنه».

تجارب شکست ناشی از تبعیض، احساسات منفی را به دنبال دارد. هرچند تبعیض‌ها عواملی تحمیلی و بیرونی‌اند که موفقیت افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهند، اما تجربه این تبعیض‌ها در سنین نوجوانی، درون‌فکنی ناکامی‌ها را به همراه دارد. زهرا، ۲۳ ساله، با مثالی از تجربه کنکور، ناکامی در آن را متوجه خود می‌داند و بیان می‌کند:

«توی اون سنی که ما کنکور می‌دیم، سنی هم هست که خب خیلی هم سن بالایی نیست یعنی اون قدر هم متوجه این نیستیم که یک سری چیزا دست ما نیست. این رو همش هی برمی‌گردونیم به خودمون و اون حس [ناامیدی] هی... اون درک رو نداریم، چون ستمون به سنی هست که ۱۸، ۱۹ سال کمه به هر حال».

• پیامدهای اجتماعی

در تبعیض‌ها و نابرابری‌ها، پیامدهای منفی متوجه کلیت جامعه نیز هست و این وضعیت، آسیب‌ها و مسائل اجتماعی متعددی را به وجود می‌آورد. تبعیض علیه زنان، منجر به گسترش طلاق شده است. ازدواج اجباری دختران، کودک‌همسری و قتل‌های ناموسی نیز ناشی از همین نادیده‌گرفتن و پایمال کردن حقوق زنان در جامعه است. رعنا، ۱۹ ساله، محدود کردن اختیار دختران و ارزش‌قائل‌نشدن برای آنان را عامل ازدواج اجباری دختران می‌داند و می‌گوید:

«بین الان دیگه نمی‌دونم شاید بیشتر خانواده‌ها یا کم‌تر خانواده‌ها وقتی به دختر به دنیا می‌آد تو خانواده‌شون، به شکل کالا می‌بینن اون رو. یعنی از زمانی که به دنیا می‌آد، هی بهش می‌گن باید شوهر کنی، باید ازدواج کنی، بری خونه شوهر، چی کار کنی و اینا. ۱۰۰٪ تو روحیه اون دختر تأثیر می‌ذاره. بعد اصلاً بعضی‌هاشون هم که دیگه نمی‌پرسن. دختره رو شوهر می‌دن می‌ره. اینا جنسیتی که واسه شخصیت دختر ارزش قائل نیستن. بی‌عدالتیه. در صورتی که اون دختر

باید خودش تصمیم بگیرد که اصلاً می‌خواهد ازدواج کند یا نمی‌خواهد؟ می‌خواهد چه کاری انجام بده، چه هدفی توی زندگی‌اش دارد».

گسترش بی‌اعتمادی، بروز کشمکش‌ها و دعوایها، کاهش کیفیت زندگی افراد، رواج قانون‌گریزی، اعتیاد، پسرفت در اقتصاد و آزادی‌های اجتماعی، کاهش احساس تعلق افراد نسبت به جامعه، کاهش روابط اجتماعی، رواج مادی‌گرایی و هرج و مرج در کسب موقعیت‌ها، ازجمله پیامدهایی است که نسل مورد مطالعه به آن اذعان دارد. در این میان، مهاجرت، عمده‌ترین پیامدی است که به آن اشاره می‌شود. مشارکت‌کنندگان، نابرابری کنونی را دلیلی بر مهاجرت گسترده افراد به کشورهای خارجی می‌دانند. مریم، ۲۰ ساله، بیان می‌کند:

«الآن مثلاً ۱۶ تا یا نمی‌دونم آگه اشتباه نکنم ۱۲ تا از دانشجویهای [دانشگاه] شریف ما به خاطر این‌که جامعه ایران بهشون اهمیت نداده، هر دوازده یا شانزده‌تاشون یا به پرواز به آمریکا سفر کنن. چرا؟ این نخبه‌ها چرا نباید توی ایران خودمون بهشون رسیدگی بشه؟».

فقر، فقر به دنبال دارد و نابرابری بازتولید می‌شود. فقر فرهنگی نیز از این قاعده مستثنا نیست و موجب تداوم وضعیت افشار فرودست جامعه می‌گردد. محدودیت‌ها و تبعیض‌های موجود در دسترسی به امکانات و منابع جامعه، به استمرار وضعیت گروه‌ها و افشار آسیب‌پذیر منتهی می‌شود. فقر فرهنگی نه تنها پیامد نابرابری است، بلکه خود نیز بسترساز بروز و تحکیم نابرابری در جامعه است. علی، ۲۳ ساله، تصدیق می‌کند که این اختلافات درآمد و فقر، با بازتولید فقر در جامعه، نمودی از نابرابری است:

«یک روستایی ته دنیا هست اصلاً که سطح سواد پایینی دارند اینا. با اونی که مثلاً توی مرکز تهران از لحاظ فرهنگی چقدر فرق می‌کنن! بعد چقدر تأثیر می‌ذاره توی سواد و نمی‌دونم زندگی و آینده‌شون!».

• نارضایتی اجتماعی

تبعیض و نابرابری در جامعه، مورد پسند مردم نبوده و نارضایتی‌هایی را به دنبال داشته است. مشارکت‌کنندگان معتقدند که دختران از پوششی که بر آنان تحمیل شده است، رضایت ندارند؛ از وضعیت اقتصادی خود شکایت می‌کنند و همچنین، تبعیض‌ها سبب شده است که افراد از کیفیت و سبک زندگی خود نیز خشنود نباشند. حمید، ۲۴ ساله، می‌گوید:

«[مردم] دارند رنج می‌برن از خیلی موضوعات. این‌که چرا رفاه نیست؛ این‌که چرا وضع زندگی، کیفیت زندگی به خوبی نیست و اینا».

طاها ۲۱ ساله با اشاره به ابراز نارضایتی‌های خود در طول مصاحبه از وضعیت نابرابری موجود، این گلایه‌ها را از پیامدهای وضعیت فعلی نابرابری در جامعه برمی‌شمرد و بیان می‌کند:

«این‌که بالاخره اعتراض به وجود می‌آد. یکی مثلاً می‌گه که چرا... همین اعتراض‌هایی که من می‌کنم حالا».

سبک زندگی افراد، متأثر از تبعیض‌های موجود، موجبات نارضایتی آنان را فراهم کرده است. تبعیض‌ها و نابرابری‌ها، با تأثیر بر زندگی فردی و اجتماعی مردم، این نارضایتی‌ها را تشدید کرده‌اند. حتی مسئله حجاب و پوشش نیز، به نظر مشارکت‌کنندگان، از مصادیق تبعیض است. رستا، ۲۱ ساله، درباره نارضایتی افراد در عرصه‌های مختلف زندگی‌شان می‌گوید:

«خُب پیامدش این بوده که خُب الآن دیگه مردم از سبک زندگی شون راضی نیستن. از درآمدی که دارند راضی نیستن. از پوششی که دارن راضی نیستن؛ و خیلی چیزای دیگه. از کارشون راضی نیستن. چون اون‌ی که مثلاً فوق‌لیسانس معماری داره، الآن واقعاً هیچ‌کاری نمی‌تونه پیدا کنه که با رشته‌ش هم خونی داشته باشه و خُب الآن این رفته به یه کار دیگه زده».

۴-۵. پویایی واکنش‌ها به تبعیض و نابرابری

واکنش، کنشی است که در برابر رویداد یا کنشی دیگر صورت می‌پذیرد. مشارکت‌کنندگان، در پاسخ به سؤال «اگر مورد تبعیض قرار بگیرید، چه واکنشی از خود نشان می‌دهید؟»، طیفی از واکنش‌ها را بیان کردند که از کنشگری تا انفعال را شامل می‌شود و این امر، به تجارب پیشین آنان مربوط است.

• واکنش فعال

واکنش فعال، به بروز بیرونی و مشهود هنگام مواجهه با تبعیض اشاره دارد. این واکنش می‌تواند شامل اعتراض کلامی، مسالمت‌آمیز، آگاه‌سازی دیگران، پیگیری حقوقی و حتی کمک‌رسانی به فرد مورد تبعیض باشد. مرضیه، ۱۵ ساله، یک واکنش اعتراضی را توصیف می‌کند:

«اگه این ناعدالتی بیشتر از یک بار و توی اون یک بار خیلی شدید بود، قطعاً اقدام می‌کنم به این‌که با اونا به صورت مسالمت‌آمیز صحبت کنم و بهشون بفهمونم که چه ناعدالتی اجرا شده».

این واکنش‌های فعال، غالباً به یک کنش منفرد خلاصه نمی‌شوند، بلکه تا زمان حصول نتیجه ادامه می‌یابند؛ امری که نشان‌دهنده پافشاری مشارکت‌کنندگان در مبارزه با تبعیض و نابرابری است. این اعتراض‌ها، بیش از آن‌که مقاصد شخصی را دنبال کنند، از احساس مسئولیت در قبال دیگران نشئت می‌گیرند. مریم، ۲۰ ساله، این رویکرد را چنین توضیح می‌دهد:

«واکنشم اینه که اول با استاد محترمانه برخورد می‌کنم. اگر دیدم که مشکل حل نشد، برای بار دوم استاد مثلاً تبعیض قائل نشین این اتفاق دیگه نباید توی کلاس ما بیفته، توی دانشکده ما بیفته. اگر دیدم بار دوم جواب نگرفتم، بدون خشونت یه راست حراست. حراست جواب نگرفتم این قدر پیگیری می‌شم که حداقل یکم این ظلم رو کم تر کنم. نه به خاطر خودم، به خاطر دانشجویهای دیگه و دانشجویهای بعدی که قاره بعد از من بیان.»

در برخی موارد، واکنش فعال به تبعیض ممکن است به اعمال خشونت متقابل نیز بینجامد. رعنا ۱۹ ساله در این باره می‌گوید:

«الآن حتی یا از راه خشونت. آگه خشونت ببینم صد درصد منم خشونت نشون می‌دم. یا آگه مثلاً... نمی‌دونم هر جوری باشه از خودم دفاع می‌کنم. مهم اینه که از خودم دفاع کردم حالا به هر نحوی که شده.»

● واکنش منفعلانه

واکنش منفعلانه، کنشی است در برابر تبعیض که نمود بیرونی پیدا نمی‌کند. این نوع واکنش، بیشترین واکنش مردان مشارکت‌کننده بوده است؛ به این معنا که یا صرفاً هیجانات و عواطف آنان درگیر می‌شود، یا از سر احتیاط واکنشی نشان نمی‌دهند، یا تبعیض را می‌پذیرند و در نهایت سکوت می‌کنند. چنین رویکردی می‌تواند نشئت گرفته از تجارب ناکام گذشته ایشان در دادخواهی باشد. سهیل، ۲۱ ساله، می‌گوید:

«یک ضرب‌المثلی هست می‌گه شکایت خدا رو به کی کنم؟ کسانی که این تبصره‌ها رو گذاشتن، این قانون [تبصره‌ها و قوانین ناعادلانه] رو گذاشتن، فقط واسه افراد خودشون گذاشتند... درواقع کاری از دستم بر نمی‌آد.»

از آنجاکه واکنش در برابر تبعیض ممکن است پیامدهایی را به دنبال داشته باشد، برخی از مشارکت‌کنندگان عدم واکنش و انفعال را ترجیح می‌دهند. محمد ۲۳ ساله از دلیل احتیاط خود، این‌گونه سخن می‌گوید:

«بین مثلاً وقتی می بینم همچنین اتفاقی می افته [تبعیض] بخوام مثلاً شاکی بشم، صحبت کنم، می بینم که خودم مورد نابرابری قرار می گیرم... حالا بدبختانه توی جامعه ما الآن نمی شه واکنشی نشون بدیم. چون الآن جای مشغول باشی واکنش نشون بدی، خودت رو بیرون می کنه و یک نابرابری دیگه اتفاق می افته تازه».

پذیرش تبعیض ها و نابرابری ها، نه از روی تاب آوری مشارکت کنندگان، بلکه از روی احتیاط و ناامیدی نسبت به تغییر شرایط روی می دهد. محمد ۲۵ ساله ناامیدانه با بیان پذیرش تبعیض می گوید:

«واکنش من دقیقاً هیچی بوده. کاملاً قبولش کردم. حالا شاید مثالش هم چیزی که توی ذهنمه به مسئله کنکور بشه اشاره کرد دیگه، ساده ترین مثالش که می شه زد».

۶. بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر به بررسی چگونگی درک نسل Z از عدالت اجتماعی در مقایسه با واقعیت های موجود در جامعه پرداخت. یافته ها نشان داد که این نسل، نابرابری های گسترده ای را تحت عنوان «تبعیض آشکار» تجربه می کند که در ابعاد مختلف زندگی آنان نمود دارد. از دید این نسل، زنان در یافتن موقعیت های شغلی مناسب، دریافت دستمزد عادلانه و برخورداری از آزادی های فردی، با محدودیت ها و رفتارهای تبعیض آمیز مواجه اند. این امر ناشی از قوانینی مردسالارانه است که حقوق زنان را نادیده می گیرد و فرهنگی که جنسیت زن را ضعیف قلمداد کرده و نقش پذیری زنان را در جامعه محدود می سازد.

این درک از تبعیض جنسیتی، به طور کامل با نظریه های ستم جنسیتی و فمینیسم همسو است که ساختار مردسالارانه را منشأ کنترل و سلطه بر زنان می دانند (ریتزر، ۱۳۹۳) و همچنین با دیدگاه فمینیسم لیبرال که فرودستی زنان را ریشه در قیود عرفی و قانونی می داند، همخوانی دارد. نسل Z به وضوح مشاهده می کند که افراد «ناشایسته» به دلیل پایبندی به ایدئولوژی خاص نظام سیاسی، آفازادگی، رانت و بهره مندی از امتیازات ویژه، به موقعیت ها و نتایج ارزشمند دست می یابند؛ در حالی که شایستگان، مستعدان و نخبگان جامعه مورد توجه قرار نمی گیرند. این وضعیت، نتیجه قوانینی است که بیشترین منفعت را برای قانون گذاران و بستگان شان به همراه دارد و همچنین فرهنگی که صاحبان قدرت را ارج می نهد و برای آنان شرایط بهتری فراهم می کند. این فرهنگ، با ترویج روایت های خاص از شایستگی، به بازتولید نابرابری های فرصت کمک می کند و درواقع بخشی از همان هژمونی فرهنگی است

که نابرابری‌های ساختاری را پنهان کرده و آن‌ها را به عنوان بخشی از نظم طبیعی جلوه می‌دهد (لیرز، ۱۹۸۵).

این مشاهدات، به طور قوی با تحلیل کارل مارکس از نابرابری ناشی از تمرکز مالکیت بر ابزار تولید و سلطه طبقه حاکم همسو است و همچنین با دیدگاه ماکس وبر که علاوه بر نابرابری اقتصادی، به نابرابری‌های منزلتی و قدرت نیز توجه داشت. شرایط نامساعد اقتصادی، از جمله بیکاری، فقر، گرانی و فاصله طبقاتی، از بارزترین نمودهای تبعیض در جامعه قلمداد می‌شود. این معضلات نیز ریشه در خلأهای قانونی و دور زدن قانون برای دستیابی به اهداف شخصی دارد که در فرهنگ جامعه مشروع شمرده می‌شود و این ادراک با نظریه جان رالز که بر نقش نهادهای رسمی در توزیع عادلانه منابع و دسترسی برابر به فرصت‌ها تأکید دارد، همخوانی دارد.

همچنین، از دیدگاه گرامشی، مشروعیت بخشی فرهنگی به چنین اقداماتی - که منجر به نابرابری اقتصادی می‌شود - بیانگر حضور یک هژمونی فرهنگی است که با نفوذ در «عقل سلیم» جامعه، نابرابری‌های اقتصادی را از طریق قبولاندن هنجارها و باورهای خاص (نظیر سودجویی افراطی یا عدم شفافیت) به بخشی جدایی ناپذیر از واقعیت اجتماعی تبدیل کرده است. این پذیرش فرهنگی، حتی اگر با نارضایتی همراه باشد، می‌تواند پتانسیل مقاومت و کنش‌های عدالت‌خواهانه را تحلیل ببرد.

نابرابری‌های توصیف شده، پیامدهای مخرب و گسترده‌ای را بر جامعه تحمیل کرده است. بیکاری، فقر، فاصله طبقاتی و گرانی، به صورت مستقیم بر اقتصاد جامعه اثر گذاشته و زمینه را برای بازتولید فقر فراهم می‌آورد. این پیامدها با یافته‌های پژوهش کارخانه و همکاران (۱۴۰۱) که به افزایش آسیب‌ها، مسائل و ناهنجاری‌های اجتماعی و کاهش کیفیت زندگی ناشی از نابرابری اشاره دارد، همسو است.

علاوه بر این، تبعیض‌ها و نابرابری‌ها منجر به بروز آسیب‌ها و مسائل اجتماعی متعددی نظیر افزایش آمار اعتیاد و طلاق، وقوع قتل‌های ناموسی، کودک‌همسری و ازدواج اجباری دختران شده است. یکی از مهم‌ترین پیامدهای این تبعیض‌ها، به گفته مشارکت‌کنندگان، مسئله مهاجرت است. عدم توجه به نخبگان و ناشایسته‌سالاری موجود در جامعه، افراد شایسته را به ترک کشور وادار می‌کند. این موضوع با دیدگاه دنیس و کیلدس (۲۰۱۶) درباره تأثیر نابرابری بر شانس‌های زندگی و تثبیت مزیت‌های طبقاتی، جنسیتی و فرهنگی همخوانی دارد.

شرایط تبعیض آمیز و نابرابر، به نارضایتی گسترده اجتماعی منجر شده و تأثیرات منفی عمیقی بر سلامت روان افراد از جمله نگرانی و افسردگی، برجای گذاشته است. این وضعیت موجب می شود افراد در دستیابی به اهداف خود ناکام بمانند و از هرگونه رشد و پیشرفت ناامید شوند؛ حتی ممکن است مشکلات را متوجه خود دانسته و اختلافات درون خانوادگی را تجربه کنند. این پیامدها با پژوهش وندایک و همکاران (۲۰۱۱). که شیوع افسردگی را در میان جوانانی که تبعیض شخصی را درک کرده اند، سه برابر بیشتر از سایرین نشان داده. همسو است.

واکنش های نسل Z به موقعیت های تبعیض آمیز، متفاوت و متنوع است. این واکنش ها شامل احساس خشم و ناراحتی، سکوت، پذیرش تبعیض و محافظه کاری است که در این میان، سکوت و پذیرش تبعیض بارزترین واکنش های منفعلانه به شمار می آید. با این حال، برخی دیگر از مشارکت کنندگان این نسل، واکنش های فعالانه ای از خود نشان می دهند؛ از جمله آگاه سازی، یاری رسانی، به کار بردن خشونت و پیگیری حقوقی. در بین واکنش های فعال، اعتراض به موقعیت تبعیض آمیز بیشترین فراوانی را داشته است.

این دوگانگی در واکنش ها، به خوبی با نظریه «محرومیت نسبی» رابرت مرتون قابل تبیین است که نشان می دهد تعارض میان خواسته ها و آرزوهای رو به رشد با فرصت های محدود می تواند به کج روی یا رفتار اعتراضی منجر شود (گیدنز، ۱۳۸۶). حساسیت بیشتر نسل Z به مسئله نابرابری و تمایل بیشتر به بازخواست نهادهای قدرت (بنیاد ایپسوس، ۲۰۲۴)، در پرتو تجربه های تاریخی، اجتماعی و رسانه ای مشترک این نسل قابل توضیح است؛ همان گونه که مانهایم در نظریه «آگاهی نسلی» خود بیان می کند (دلخواه و همکاران، ۱۳۹۹).

افزایش آگاهی انتقادی نسبت به تبعیض های ساختاری در این نسل، از ویژگی های «شکاف دیجیتال سطح سوم» ناشی می شود که به تفاوت در منافع و بروندهای حاصل از دسترسی به فناوری های دیجیتال اشاره دارد (ژائو و وانگ، ۲۰۲۳). در نهایت، این یافته ها با پژوهش های داخلی و خارجی که سن و جنسیت را در ادراک نابرابری مؤثر می دانند (مبارکی و همکاران، ۱۳۹۸؛ زارع شاه آبادی و همکاران، ۱۳۹۷) همسو است و نشان می دهد که نسل Z، با ترکیبی از زیست جهان تجربی مبتنی بر تبعیض، آگاهی دیجیتالی و مواجهه با گفتمان های جهانی عدالت، به نیرویی بالقوه برای بازتعریف نظم اجتماعی بدل شده است. با توجه به نتایج این پژوهش، می توان پیشنهادهایی را برای سیاست گذاران و برنامه ریزان اجتماعی مطرح کرد.

در گام نخست، بازنگری و اصلاح قوانین تبعیض‌آمیز و مردسالارانه اهمیت بسزایی دارد. این امر شامل بازنگری قوانین مربوط به حقوق زنان در زمینه موقعیت‌های شغلی، میزان دستمزد، آزادی‌های فردی و نقش‌پذیری اجتماعی آنان است تا تبعیض‌های جنسیتی ریشه‌کن شده و برابری فرصت‌ها برای زنان در تمامی عرصه‌ها تضمین گردد. همچنین، قوانین باید به گونه‌ای تدوین و اجرا شوند که مسیرهای دستیابی به موقعیت‌ها و منابع ارزشمند، صرفاً بر پایه شایستگی باشد و از هرگونه پدیده‌ای مانند آقازادگی، رانت و سوءاستفاده از خلأهای قانونی جلوگیری شود. برای مقابله مؤثر با «تبعیض آشکار»، ضروری است که رفتارهای تبعیض‌آمیز - اعم از جنسیتی، طبقاتی یا هر شکل دیگر - به وضوح جرم‌انگاری شده و مکانیسم‌های قانونی قوی برای پیگیری متخلفان ایجاد گردد.

در کنار اصلاحات قانونی، ترویج فرهنگ عدالت‌محور و شایسته‌سالاری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. برنامه‌های آموزشی و فرهنگی باید از سطوح پایه، بر مفهوم دقیق و روشن عدالت اجتماعی تأکید کرده و ارزش‌های برابری طلبانه را ترویج دهند؛ همچنین، از تضعیف طبقات فرودست و ارج‌گذاری به صاحبان قدرت بدون شایستگی جلوگیری کنند. تقویت گفتمان شایسته‌سالاری و برجسته‌سازی نقش افراد شایسته در توسعه جامعه می‌تواند به کاهش احساس نا شایسته‌سالاری در نسل Z کمک کند. افزون بر این، برنامه‌های فرهنگی و رسانه‌ای باید به نقد و اصلاح رویکرد مادی‌گرایانه و مشروعیت‌بخشیدن به دور زدن قانون بپردازند تا ارزش‌های اخلاقی و مدنی در جامعه احیا گردد.

برای مقابله با پیامدهای اقتصادی و اجتماعی نابرابری، سیاست‌گذاران باید برنامه‌های عملیاتی و مؤثری برای ایجاد شغل، حمایت از مشاغل خرد و کسب‌وکارهای نوپا و کاهش فقر ارائه دهند. اجرای سیاست‌های توزیع عادلانه ثروت و فرصت‌ها - از جمله اصلاح نظام مالیاتی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر - می‌تواند شکاف طبقاتی را کاهش داده و از بازتولید فقر جلوگیری کند. همچنین، برای مقابله با پدیده مهاجرت، باید با توجه ویژه به نخبگان و ایجاد فرصت‌های شغلی و پیشرفت برای آنان، زمینه ماندگاری و شکوفایی استعدادها در داخل کشور فراهم شود.

در نهایت، حمایت از سلامت روان و پاسخگویی به نارضایتی‌های نسل Z حیاتی است. با توجه به افزایش نگرانی و افسردگی ناشی از تبعیض، دسترسی به خدمات مشاوره و حمایت روان‌شناختی باید تسهیل و گسترش یابد. سیاست‌گذاران باید مکانیسم‌های قانونی و امنی برای ابراز نارضایتی و اعتراضات مسالمت‌آمیز فراهم کنند تا از بروز خشونت و پیامدهای

منفی آن جلوگیری شود. ایجاد کانال‌های ارتباطی باز و مؤثر برای گفت‌وگو و مشارکت نسل Z در فرایندهای تصمیم‌گیری، برای درک بهتر دغدغه‌ها و نیازهای این نسل ضروری است. همچنین، می‌توان از فناوری‌های دیجیتال برای ترویج عدالت اجتماعی، شفاف‌سازی و گزارش‌دهی درباره تبعیض‌ها بهره‌گرفت و با کاهش «شکاف دیجیتال»، دسترسی برابر به منافع حاصل از فناوری را تضمین کرد. این رویکرد، علاوه بر تقویت آگاهی انتقادی، می‌تواند مشارکت مؤثر نسل Z در فرایندهای تغییرات اجتماعی را افزایش دهد. این پیشنهادها، با تمرکز بر ریشه‌های نابرابری و پیامدهای آن، می‌تواند گام‌هایی مؤثر در جهت ساختن جامعه‌ای عادلانه‌تر، شفاف‌تر و پاسخگوتر به نیازهای نسل Z باشد.

منابع

- توحیدلو، سمیه (۱۴۰۰). تغییر صورت‌بندی نسلی در جامعه ایرانی. مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)، ۱۲(۲)، ۱۰۹-۱۲۰. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24766933.1400.12.2.1.9>
- تولایی، نوین و فلاح پیشه، اکرم (۱۳۹۰). بررسی اثر احساس نابرابری بر همکاری، نشریه مسائل اجتماعی ایران، ۲(۲)، ۳۳-۶۱. magiran.com/p1589723
- دلخواه، جلیل، نیری، شهرزاد و بابایی، وحیده (۱۳۹۹). تفاوت‌های نسلی در انگیزه خدمت عمومی. مدیریت منابع در نیروی انتظامی، ۸(۳)، ۳۰-۱.
- دلیل‌کنشگری سلبریتی‌ها ضعف مفرط آنهاست. (۱۴۰۱، مهر ۰۸). جوان آنلاین. <https://www.java-nonline.ir/004dxW>
- ربانی خوراسگانی، رسول، کلانتری، صمد و هاشمیان‌فر، سیدعلی (۱۳۹۰). بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی با نابرابری‌های اجتماعی. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۱(۴۱)، ۳۰۵-۲۶۷.
- تانگ، رزمی (۱۳۸۷). نقد و نظر: درآمدی جامع بر نظریه‌های فمینیستی (منیژه نجم عراقی، مترجم). تهران: نی.
- ریتزر، جورج (۱۳۹۳). نظریه جامعه‌شناسی (هوشنگ ناییبی، مترجم). تهران: نی.
- زارع شاه‌آبادی، اکبر، بنیاد، لیلی و کامیارفرد، فاطمه. (۱۳۹۷). بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مرتبط با احساس نابرابری اجتماعی در شهر کازرون. مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۸(۲۷)، ۹۷-۱۱۸.
- فتحی، سروش و مطلق، معصومه (۱۳۹۰). جهانی‌شدن و فاصله نسلی (مطالعه جامعه‌شناختی فاصله نسلی: با تأکید بر فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات). مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۲(۵)، ۱۴۵-۱۷۷.
- کارخانه، فروزان، یوسفوند، حسن رضا و دهقان، حسین (۱۴۰۱). تبیین جامعه‌شناختی پیامدهای نابرابری اجتماعی-اقتصادی در استان‌های غرب کشور (ایلام، کردستان، کرمانشاه). مطالعات توسعه اجتماعی فرهنگی، ۱۱(۱۱)، ۱۷۴-۱۴۹.
- گلستانی، صادق (۱۴۰۲). تحلیل جامعه‌شناختی عوامل ساختاری نابرابری اجتماعی. مطالعات

- فرهنگی اجتماعی حوزه، ۱۷(۱)، ۲۰-۵.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی آنتونی گیدنز با همکاری کارن برد سال (مترجم، محسن چاوشیان) تهران: نی.
- مبارکی، محمد، موسوی، سیدمحسن و کشمیری، زهرا (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی احساس نابرابری جنسیتی و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مورد مطالعه: مادران و دختران شهر یزد). مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۱۳(۴)، ۱۶۳-۱۳۸. <https://doi.org/10.22034/jss.2019.47857>
- محمدی، مهدی، رفیعی، حسن، موسوی، میرطاهر و حسینزاده، سمانه (۱۳۹۵). ادراک فساد و احساس عدالت اجتماعی. مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)، ۷(۱)، ۱۴۴-۱۲۵. <http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.jspi.7.1.125>
- «نسل Z» پیشرو در اعتراضات ایران. (۱۴۰۱، مهر ۲۱). هم‌میهن آنلاین. <https://hammihanonline.ir/fa/tiny/news-1549>
- نواج، عبدالرضا، بوداقي، علی و سعدی، ناهید (۱۴۰۱). مطالعه جامعه‌شناختی تأثیر سرمایه اجتماعی و کیفیت خدمات آموزشی بر احساس نابرابری اجتماعی مطالعه موردی: دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان ایزده. جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۳(۲)، ۲۲-۱. <https://doi.org/10.22108/jas.2021.126517.2034>
- هرست، چارلزای. (۱۳۹۸). نابرابری اجتماعی: انواع، علل و پیامدها (علی شکوری، مترجم). دانشگاه تهران.
- Carmo, R.M. (2021). Social inequalities: theories, concepts and problematics. *SN Soc Sci*, 1(116). <https://doi.org/10.1007/s43545-021-00134-5>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Definition of Generation Z. In. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus Retrieved 2024/09/02, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/generation-z>
- Denis, M., & Caillods, F. (2016). Social Science Challenges Inequalities: General Introduction. In *World Social Science Report 2016, Challenging Inequalities: Pathways to a Just World*. UNESCO. <https://doi.org/10.54678/QTOK7532>
- De White, M. (2022). Gen Z are not 'coddled.' They are highly collaborative, self-reliant and pragmatic, according to new Stanford-affiliated research. *Stanford News*. <https://news.stanford.edu/2022/01/03/know-gen-z>
- Dwyer, S. C., & Buckle, J. L. (2009). The Space Between: On Being an Insider-Outsider in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(1), 54-63. <https://doi.org/10.1177/160940690900800105> (Original work published 2009)
- Hurst, Charles E. (2013). *Social inequality: forms, causes, and consequences* (A. Sha-koori, Trans.). Tehran University.
- Im, D.-K. (2014). The Legitimation of Inequality: Psychosocial Dispositions, Education, and Attitudes toward Income Inequality in China. *Sociological Perspectives*, 57(4), 506-525. <https://doi.org/10.1177/0731121414536883>

- Knell, Markus & Stix, Helmut. (2020). Perceptions of inequality. *European Journal of Political Economy*. 65. 101927. 10.1016/j.ejpoleco.2020.101927.
- Kuhn, A. (2019). The subversive nature of inequality: Subjective inequality perceptions and attitudes to social inequality. *European Journal of Political Economy*, 59, 331-344. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2019.04.004>
- Lears, T. J. (1985). The Concept of Cultural Hegemony: Problems and Possibilities. *The American Historical Review*, 90, 567-593. <https://doi.org/10.2307/1860957>
- Ma, B., Tan, Q. & Du, P. (2022). Public Opinion and Social Justice in China. *Journal of Chinese Political Science* 27(4), 619–636. <https://doi.org/10.1007/s11366-021-09761-4>
- Sadeghi-Boroujerdi, E. (2023). Iran's uprisings for 'Women, Life, Freedom': Over-determination, crisis, and the lineages of revolt. *Politics*, 43(3), 404-438. <https://doi.org/10.1177/02633957231159351> (Original work published 2023)
- Taylor, A. (2024). IPSOS EQUALITIES INDEX 2024: A 29-country study. Ipsos. https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2024-05/IEI_2024_Global%20Charts.pdf
- van Dijk, T. K., Agyemang, C., de Wit, M., & Hosper, K. (2010). The relationship between perceived discrimination and depressive symptoms among young Turkish–Dutch and Moroccan–Dutch. *European Journal of Public Health*, 21(4), 477-483. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckq093>
- World Bank. (2022). Gini index - Iran, Islamic Rep., World <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=IR-1W>
- World Economic Forum. (2023). Global Gender Gap. W. E. FORUM. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf
- Zhao, Y., & Wang, M. (2023). Digital sociology: origin, development, and prospects from a global perspective. *The Journal of Chinese Sociology*, 10(1), 19. <https://doi.org/10.1186/s40711-023-00198-1>

References in Persian

- Delkhah, Jalil, Niyri, Shahrzad, & Babaei, Vahideh. (2020/1399). Generational differences in public service motivation. *Police Human Resource Management*, 8(3), 1–30. [in Persian]
- Fathi, Soroush, & Motlagh, Masoumeh. (2011/1390). Globalization and generational gap (A sociological study of the generation gap with an emphasis on information and communication technology). *Strategic Studies of Public Policy*, 2(5), 145–177. [in Persian]
- Giddens, Anthony. (2007/1386). *Sociology* (Translated by Mohsen Chavoshian). Tehran: Ney. [in Persian]
- Golestani, Sadegh. (2023/1402). A sociological analysis of the structural factors of social inequality. *Hawzah Journal of Social and Cultural Studies*, 7(1), 5–20. [in Persian]
- Herst, Charles A. (2019/1398). *Social Inequality: Forms, causes and consequences*

- (Translated by Ali Shakouri). Tehran: University of Tehran Press. [in Persian]
- Karkhaneh, Forouzan, Yousefvand, Hassan Reza, & Dehghan, Hossein. (2022/1401). A sociological explanation of the consequences of socio-economic inequality in the western provinces of Iran (Ilam, Kurdistan, Kermanshah). *Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 11(1), 149–174. [in Persian]
 - Mobaraki, Mohammad, Mousavi, Seyyed Mohsen, & Keshmiri, Zahra. (2019/1398). A comparative study of gender inequality perception and related social factors (Case study: Mothers and daughters in Yazd). *Iranian Journal of Social Studies*, 13(4), 138–163. <https://doi.org/10.22034/jss.2019.47857> [in Persian]
 - Mohammadi, Mehdi, Rafiei, Hassan, Mousavi, Mir Taher, & Hosseinzadeh, Samaneh. (2016/1395). Perception of corruption and sense of social justice. *Iranian Journal of Social Issues (Kharazmi University)*, 7(1), 125–144. <http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.jspi.7.1.125> [in Persian]
 - Nawah, Abdolreza, Boudaghi, Ali, & Saadi, Nahid. (2022/1401). A sociological study of the impact of social capital and quality of educational services on the perception of social inequality (Case study: High school students in Izeh). *Applied Sociology*, 33(2), 1–22. <https://doi.org/10.22108/jas.2021.126517.2034> [in Persian]
 - Rabani Khorasgani, Rasoul, Kalantari, Samad, & Hashemianfar, Seyyed Ali. (2011/1390). Examining the relationship between social factors and social inequalities. *Social Welfare Quarterly*, 11(41), 267–305. [in Persian]
 - Ritzer, George. (2014/1393). *Sociological Theory* (Translated by Houshang Nayeby). Tehran: Ney. [in Persian]
 - Tang, Rosemary. (2008/1387). *Feminist Thought: A more comprehensive introduction* (Translated by Manijeh Najm Araqi). Tehran: Ney. [in Persian]
 - Tohidloo, Somayeh. (2021/1400). Changing generational configurations in Iranian society. *Iranian Journal of Social Issues (Kharazmi University)*, 12(2). <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.24766933.1400.12.2.1.9> [in Persian]
 - Tolaei, Novin, & Fallahpisheh, Akram. (2011/1390). The effect of perceived inequality on cooperation. *Iranian Journal of Social Issues*, 2(2), 33–61. <https://www.magiran.com/p1589723> [in Persian]
 - Zare Shah-Abadi, Akbar, Bonyad, Leili, & Kamyarfard, Fatemeh. (2018/1397). Examining social and cultural factors related to the perception of social inequality in the city of Kazeroon. *Urban Sociological Studies*, 8(27), 97–118. [in Persian]
 - “Celebrities’ activism stems from their profound weakness.” (2022/1401, September 30). Javan Online. <https://www.javanonline.ir/004dxW> [in Persian]
 - “Generation Z leading Iran’s protests.” (2022/1401, October 13). Hammihan Online. <https://hammihanonline.ir/fa/tiny/news-1549> [in Persian]

